

TUDÓSÍTVÁNY

A

KEGYES TANITÓREND

KECSKEMÉTI

FŐGYMNASIUMÁRÓL

AZ

1870/71-ki TANÉV VÉGÉN.

KECSKEMÉTEN,

NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.

1871.

T A R T A L O M.

- I. Néhány lap államéletünk s alkotmányunk viszontagságainak könyvéből (884.—1790.).
(Folytatás és vége.)
- II. Értesítés a tanintézetéről.
- III. Vallási ügy.
- IV. Segély- és ösztöndíjak.
- V. Tanodai segédszerek és szerelvények.
- VI. Az 1870-ik évben kitűzött pályakérdések.
- VII. Tanári kar.
- VIII. Érdemsorozati jegyek.
- IX. Az érdemsorozatban előforduló rövidítések jelentménye.
- X. A kecskeméti kegyesrendi főgymnasium ifjúságának érdemszerinti sorozata.
- XI. Statistikai kimutatás.
- XII. Figyelmeztetés.

I.

Néhány lap államéletünk s alkotmányunk viszontagságainak könyvéből.

(884—1790.)

(Folytatás és vége; elejét lásd a tavali tudósítványban.)

„Les gens instruits savent fort bien que l'histoire se fait, mais qu'on ne la fait pas; qu'on peut l'écrire, mais qu'on ne la compose point.“

Michaud.

VI. Az Anjouk elseje. — Nem lesz vonzó a kép, melyet magunknak a XIV. század elejéről alkothatunk. Az Árpádház kihalta szerencsétlenséget hozott a hazára, melyet anélkül is eleget marcangolt a IV. László korában féktelenséghez szokott oligarchia és a kún-világ. Növelték a bajt az ellenkirályok, kik közt a nemzet pártokra szakadt; de mi a sebet még égetőbbé tette, az a pápai beavatkozás, mely a tekintélyes nemzeti párt ellenében Róbert Károlyt, a pápai hűbérest, tolta fel ellenkirályul. Végre Vencel távozta és lemondása, valamint Ottónak fogságbóli megszökése után Róbert Károly lesz királylyá.

De a koronázási szertartás, mit négyszer hajtottak rajta végre, nem adhatta meg neki a királyi tekintélyt; mert nem volt a pénznek s ezáltal a hatalom birtokában. Károly nem csüggedett, s mit a bitor Csák Máté ellen fegyverrel ki nem vihetett, azt az időre bizta. Ez orvos a királyság tekintélyén s hatalmán ejtett sebeket behegeszté: Csák Máté meghal, a többiek meghódnak. Mondják, a király erélye Csák halála előtt ernyedni volna; ez a jóakarató hazafiakra zsibbasztólag hathatott; de az, hogy a király ledér életet élt; hogy sok visszaélést követett el az alkotmányban; hogy országgyűlés nem tartása által a nemzetet egyik sarkalatos jogától fosztotta meg: még hatalmas ellenzéket is támasztott 1318-ban különösen a főpapságban. Az ekkor tartott kalocsai zsinatból a püspökök nemcsak a király botrányos élete ellen kelnek ki, s országgyűlés összehívását a bajok orvoslására követelik, hanem az Avignonban székelő pápához is menesztnek Károly ellen panaszos levelet, melyből a király visszaélései, alkotmányellenes eljárása eléggé kiderül. Eszerént a király: országgyűléseket nem tart; az egyháziakat, kiket törvénytelen adózásokkal terhel s terheltetni enged, javadalmaik élvezetében az erőszakoskodások ellen nem védi, s azért a főpapok a kalocsai zsinatban kölcsönös védelmök végett szövetségre léptek, mi nagyrészt Károly önkénye ellen is volt intézve. És a püspökök ez eljárásának volt hatása. A király még az évben tart országgyűlést, melynek végzéseiben azonban nem jutottak ránk; de a kormányban ezentúl nagyobb tevékenységet fejt ki: meg-

szünteti a zavargásokat, szabályozza a pénz- és hadügyet, csakhogy — országgyűlésen kívül. Lássuk közelebbről e két utóbbit.

Mik voltak a király és illetőleg az állam jövedelmei, I. v. Szent Istvánról szólva, említettem. Ezek mellett más is létezett, az úgynevezett „kamarai nyereség“ (lucrum camerae), mely mintegy 300 éven át valóságos átka volt közigazgatásunknak. I. Béla három évig uralkodott, és a krónikás őt jellemezvén, örömradozással mondja, hogy: „A pénzlábat egész életében nem változtatta.“ A „kamarai nyereség“ című közadó kellemetlen lehetett bármely király alatt; de legkellemetlenebbé vált az II. Endre korában. Róbert Károly is kénytelen volt még jó ideig fentartani a kamarai nyereséget; azonban ezzel és ehhez hasonló forrásokkal ő zaklatások mellett is csak pillanatnyilag segített kincstárán. 1323-ban az ország egyházi és világi urai és nemesei egymással tartott értekezés után kivánták a királytól, és ő ráállott, hogy mindenik jobbagyuk és külön az ország mindenik lakosa félfertót ($\frac{1}{8}$ márkát) fizessen jobb pénz veretésére. Eszerént 1323-ban közvetlen adó fizettetett Magyarországon (Szalay L., i. m. II. k. 154. l.). A szepesi szászokat 1400, az erdélyieket 1200 márka királyi adó fizetésére kötelezte. De ezzel a pénzügy nem döntetett el végleg; részletesen szabályozta azt a király élte utolsó évében 1342-iki február 2-án kelt rendelete által, mely szerént a kamarai nyereség fejében minden porta vagy kaputól fizetendő adó 18 denárra határozatott, mely alól igen kevesen mentettek föl; a kisebb nemesség fizette azt.

Amint a pénz-, azonképen a hadügy is tönkre volt téve, midőn Róbert Károly az ország kormányát kezeibe vette. Min nyugodott ez, és ki volt megrontója, főlebb volt alkalmas vázolni. A király mindent elkövetett, hogy a régi honvédelmi rendszert visszaállítsa; de ez nem sikerült, s így más módokról volt kénytelen gondoskodni, hogy haderőre szert tehessen. És a mód, mely által célját érni óhajta, a magyar ember jellemének megfelelő volt. Ő lovagszellemet, vetélkedést a fegyverszolgálatban igyekezett a főnemességben lovagjátékok tartása, vitézrendek és címerek osztogatása által is ébreszteni.

Megengedte, hogy kik nagyobb hadcsapatokat, „banderiumokat” állítanak, saját címereikkel ékesített zászlaik alatt külön vezethessék a táborba. Hogy a királyi tisztségek keresettebbek legyenek, a királyi tanácsosok, főispánok s udvari főtisztek hatósági körét tágította, egy személyre több tisztséget ruházott; így a főnemesség hiúságát felizgatta, hogy őket minél nagyobb banderiumok kiállítására bírja; még a főpapokat is kötelezte, hogy jószágaik és dézsmáik arányában fegyveres csapattal jelenjenek meg a királyi zászlók alatt.

Károly azon, nem mindennapi fejedelmek közé tartozik, kik kitűzött céljokat sohasem tévesztik szemeik elől; de ellenkezőleg annak elérésére minden lehető eszközt felhasználnak. És ez az oka, hogy e fejedelmek szabadulni kívánnak olykor az alkotmány megszorító korlátai közül. 1338-ki év folytatában a főpapok ismét vádat emeltek Károly ellen, hogy nem hajtja lelkiismeretesen végre az ősök törvényeit. Károly ugyanis az egyházi javakat oly tökének tekintette, melynek kamatai részéhez neki is, mint főkegyúrnak, joga van. Ez okból a megürült püspökségeket a törvényes időn túl sem engedte betöltetni, azok jövedelmeit szedte, az elhunyt püspökök hagyományait lefoglalta, az élőket újévi ajándékok fejében 200—50 márka ezüst fizetésére kényszerítette. Főpapjaink tehát a királyt a pápánál ismét bevádolták. Vádpontjaik következők: 1) Jószágaikat a világiak harminc évi birtoklás által elidősítik, mi annál sérelmesebb, mert a tatárjárás és belviszályok által okmányaik megsemmisültek, s mert ők a világi jogait száz éven át sem idősíthetik el. 2) A főpapok táborozásra kényszerítetnek. 3) Az egyháziak világi törvényesékek elé vonatnak, hol párviadalt rendelnek, mit a papok el nem fogadhatnak. 4) A király eltiltá az ország rendeinek közönséges gyülekezését, s így e fő alkotmányos jog el van nyomva. 5) A nemesek törvényszéki ítélet nélkül fosztatnak meg hivatalaiktól. 6) A Szent István, Szent László stb. királyok alapította nemzeti szabadság nagyrészt eltöröltetett, holott a király esküvel kötelezte magát annak fentartására. Ezek miatt, tevék hozzá, oly nagy az elkeseredés, hogy lázadás kitörésétől kell tartani, s azért orvoslást kérnek. De az avignoni szentszék (a pápák 1305—1377. Avignonban laktak) nem sokat törődött a püspökök panaszaiival; mert: „A püspökök keserűségükben, úgy látszik, nagyon is sötét színben adták elő Károly kormányának sérelmes voltát, s ép azért hiteltre nem találtak a pápánál” (Horváth M., Magyarország. Tört., II. k. 71. l.); s mert saját érdeke hozta így magával. Tön azonban de szelid, óvatos lépéseket Károlynál, ki ismervén a körülményeket és embereit, nem gondolt sem a püspökök jajveszéklésével, sem a pápával.

Észrevételünk Károly kormányát illetőleg következő: Károly, szűkkeblű korszakát tekintve, ha nem iparkodott volna túltenni magát az alkotmány korlátain, Magyarország sohasem emelkedett volna oda, hová ő emelte. Igaz, ily kormányt alkotmányos nemzet nem kedvelhet, és őszintén beszélve, igazolását csakis a fényes eredményben találja, vagy legalább ilyet szívesen enged meg az ember. Némi módosítással ugyane politikát követte másfél századdal később a nagy Hunyady Mátyás. „Károly, kétségkívül jeles kormányzói tehetségű egyé-

niség, egyike volt kitünőbb fejedelmeinknek. Az ország, mely pártokra szakadva, a fejtelenség zavargásaiban elpusztulva, elszegényedve jutott kormánya alá, gazdag, békés, nagynyomatékú lön halálakor Európa politikai mérlegében” (Horváth M., i. m. II. k. 73. l.).

VII. Ausztriához csatlakozásunk okai. Független államéletünket az 1526-iki aug. 29-én fejeztük be, végzettszerűleg, Mohács térein. Nem emlékszem történetíróra, ki másképp szólna a tragikus nap eredményéről; elborult kebelünk ugyanezt érezi. Egyetlenegy csata és oda minden?! Hihetetlen! Kimerült-e a nemzet? Elveszté-e életképességét? Gyáván hunnyászzkodott-e meg a sors csapásai alatt, vagy elvetemülten mondott le önéletéről? Valóban kételyterhes kérdések merülnek föl agyunkban, midőn e válságos korszak fölött gondolkodunk. Negyvenötven évvel előbb Európa szemei felénk fordultanak: félve tisztelt a byzanci császárság megdöntője; megfutott előlünk a római császár; a csehek vitéz királya, belátva fölényünket, legalább tisztességes békét óhajtott; a főnhéjazó Jagellók nem szívesen emlékeztek vissza a boroszlói kudarcra; az egyház jeles fejei nem győztek eléggé magasztalni, elhalmoztak kitüntetésekkel, miket a világ irigyelt tőlünk. Mennyi dicsőség... tán hogy porba hulljon harminchat évi gyáva uralomnak áldozatául! De ne vádoljunk senkit; vizsgáljuk meg inkább azon okokat, melyek függetlenségünk megsemmisülését előidézték. E vizsgálatból ki fog tűnni először: miért csatlakoztunk a szomszéd Ausztriához és nem más országhoz, ha független államéletünk folytatása a mohácsi vész után lehetlenné vált? — Másodsor: a kimondott lehetlenség az adott viszonyok közt indokolható-e? Lásuk tehát a vészterhes okokat legalább fővonásaikban.

Minket a fejedelmi családok rokoni öszkötteségi és a kényszerűség csatoltak a szomszéd Ausztriához. Az etelközi vérszerződés alapján, mint mondók, vezérciunk, majd királyaink Árpád családjából választattak. De e család, mint láttuk, a XIV. század hajnalán, III. Endrében, az utolsó Árpádiban, kihalt. Fel-tűnő, hogy már ennek trónra-léptekor több koronaigénylővel, s köztök azon Habsburgi Rudolf fiával, Alberttel, találkozunk, ki épen a magyar vitézségnek köszönhető Németország trónját. Főúrúgója ennek kétségkívül a magyar királyság hanyatlásában s nem azon alaptalan indokokban keresendő, melyekkel Rudolf előállott. Albert invasiója III. Endre célszerű hadi intézkedése in hajótörést szenvedett. Másként állottak az ügyek III. Endre halála után. Albert már akkor német király volt, s ha lett volna is kedve föllépni trónkövetelőül, a nemzeti ellenzék aligha engedí, s a római szentszék szintűgy kétségessé teheti vala uralmát, mint Vencelét, mint Ottót tette. De annál több barátságot mutatott Róbert Károly iránt, melyet ez és fia, Nagy Lajos, folyvást ápoltak az osztrák hercegek irányában. Károly védé az osztrák hercegeket; Nagy Lajos Hedvig leányát Vilmos osztrák hercegnek jegyzé el, habár, mint tudjuk, Erzsébet, Nagy Lajos özvegye, a viszonyok hatalmának engedve, másként határozott Hedvig házassága ügyében. Zsigmond, Lajos veje és magyar király, szintén korán jött érintkezésbe s baráti viszonyba az osztrák hercegekkel. 1402-ben

IV. Albert szövetségét kereste, s ilyet kötött is vele; majd szept. 14-én kelt okmányában kijelenté, hogy a rendek megegyezésével Albertet Magyarországon örökösének akarja, minek következtében távolléte esetére őt a magyar birodalomban helytartójául nevezte ki, s illő lakáson kívül 12,000 aranynyi évdíjt rendelt számára, és a hatóságokat irántai engedelmességre intette. Igaz, hogy Zsigmond ezen, jobbára kieroszakolt intézkedése meg nem állhatott a nemzet többségének ellenzése miatt, mely szabad királyválasztási jogának sérelmét látta Zsigmond ez eljárásában; igaz, hogy Albert mintegy két évvel ez egyezkedés után a morva Prokóptól kevert mérég folytán sirba szállott: de Zsigmondban nemcsak nem csökkent a család iránti vonzalom, sőt azt még nagyobb mérvben mutatta az elhunyt Albert özvegye és hasonnevű fia iránt, kiket védelmébe fogadott, nevezetes évdíjt rendelt számukra, s az ifjú Albertnek 1411-ben egyetlen leányát, az 1409-ben született Erzsébetet, is eljegyezte. Zsigmond halála után ez alapon jutott Albert a magyar trónra. A becsületes, vitéz Albert nem egészen két évi uralkodás után meghalálozik, s a nemzet, bármennyire ígérte is az 1439-iki májusi országgyűlésen halála esetére özvegye- s gyermekcinek biztosítani a trónt, súlyos körülményektől indítva, férfit óhajtott kormányára. Ulászló hivatik meg az ország trónjára; de a szerencsétlen várnai ütközet véget vet életének 1444. nov. 10-én. Halála után a már úgy is megkoronázott, kiskorú V. László, Albert fia, ismertetvén el királyul, nagykorúságáig a halhatatlan Hunyady János választatott országkormányzóvá.

Az ifjú király 1457. nov. 23-án megszűnt élni. Ujra királyválasztási mozgalnak; ahány a jelölt, annyi a párt. És csodálkozhatunk-e az elmondottak után, ha III. Frigyes császárt is ott találjuk a trónkeresők között? Ily előzmények felbátoríthatták őt annyival inkább, mert az ország ereklyéje, a korona, is nála volt. Hunyady Mátyás választatott meg Magyarország királyul, mi csak makacsabbá tette III. Frigyes a korona visszaadásában, s midőn az végre az 1463-iki év folytatában visszakért, a föltételek között ott volt, hogy: Frigyes megtartja a magyar királyi címet, és Mátyás halála után őt vagy családját illeti az örökösödés Magyarországon, bár Mátyás ezzel nem sokat törődött, s az okmányt Frigyes örökösödésének megemlítése nélkül erősítette meg; sőt Frigyes, az egykoruak bizonyítása szerént, az 1477-iki év vége felé, midőn közte és Mátyás közt Gmundenben a béke létre jött, a magyar kir. címről lemondott. De mind hasztalan. Alig hunyta be szeméit a nagy király, ott találjuk a trónigénylők között Miksát is, III. Frigyes fiát, ki a magyar követségnek határozottan válaszolá: hogy ő az 1463-iki szerződés által biztosított jogairól Magyarország birtokára le nem mond. Tervét még most nem valósíthatta; de ez nem akarátán mult.

Ami halad, el nem marad. Miksa tervei csak elodáztattak, de meg nem semmítették, s megtestesülésök pusztán idő kérdésévé vált. Az 1491. nov. 7-én Pozsonyban kötött béke szerént: a magyar korona, ha Ulászló gyermekek nélkül halna meg, Miksára és utódaira száll; ezen örökösödési szerződést az ország megerősíti, Ulászló és minden utóda és az ország min-

den főhivatalnok arra megesküszik. — Ulászlónak candalei Anna hercegnővel kötött házasságából származott első gyermeke Anna volt, kinek keze után Szapolyay János gróf olyanira esengett, általa a magyar trónra jutni remélvén; de a gróf visszautasító választ kapván, pártja által 1505-ben oly országos határozatot hozatott, mely szerént nem született magyar királyi székről kizáratott. E végzés a pozsonyi békekötésbe ütköztvén, Miksa Ulászlóval és nejével 1506. marc. 27-én hármás házassági szerződést kötött, mely szerént Ferdinánd főherceg, Miksa császár unokája Ulászló leányát, Annát, nőül veendi, és ha ez kiskorában elhalna, s a jörményben levő magyar királyné ismét leányt szülne, akkor ezzel kel házasságra; ha pedig a királynének gyermeke lenne, ez ugyancsak Miksa unokájával, Mária főhercegnővel lép házasságra. És miután Ulászlónak júl. 1-én Lajos fia született, júl. 19-én újabb szerződés jött létre, melynél fogva Miksa kijelenté, hogy mindazon jogait, melyekkel eddigelé Magyarországra birt, jövőre is fentartja. Mindezen szerződések határozottabb alakot nyertek az 1515-iki pozsonyi tanácskozmányban, mely ugyanazon év júl. 22-én Bécsben következő szerződéssel fejeztetett be: 1) Anna magyar hercegnő egy év alatt Ferdinand vagy Károly főhercegeknek jegyeztetik el. 2) Ha ez meg nem történik, az agg Miksa veendi nőül a 12-éves hercegnőt, különben 300,000 arany bánatpénzt fizet. 3) Lajos, az ifjabb magyar király, Mária főhercegnővel jegyeztetik el. 4) A hercegnők jegyajándoka egyenkint 200,000 aranyban állapítatott meg. 5) Titkos szerződés szerént biztosítatott a két fejedelmi ház kölcsönös örökösödése birodalmaikban. 6) Különösen kikötött Anna hercegnő leendő férjének örökösödése Magyarországon. — A nemzet, mely oly féltékenyen örökött szabad királyválasztási joga fölött a XIV. és XV. századok elején, e szerződésekre jobbára hallgatag maradt; a köszvényes Perényi Imre nádor felszólalását ilyenül alig vehetjük; ő is azon kor nemzedékének gyermeke, melyről meg van írva: „... megérdemlette, hogy Mohácsnál sírját találja!“ A fölebb tervezett házasságok be is következtek: Ferdinand főhercege Anna hercegnővel 1521-iki május 26-án, Lajos királyé Mária főhercegnővel 1522-iki jan. 13-án. És ki az, ki nem tudná e korszak szomorú eseményeit? A török rég megfészkelte magát hazánk határain; a veszély nőttön-nőtt; a mohácsi csapás sirba dönti II. Lajost. És a többszörös családi szerződések csak azért kötöttek volna, hogy soha érvényök ne legyen? Ennyi kísérlet és ily családi összkötetések után nem lehetett mást várni Ferdinand főhercegtől, mint hogy jogainak, ha kell, fegyverrel is érvényt szerezzen annyival inkább, mert egyrészt az eszes Mária királyné, — másról császári bátyjában hatalmas támaszokat nyert.

A másik tényező, mely Ausztriához való csatlakozásunkra közreműködött, a kényszerűség volt, melynek eredetét a földrajzi helyzetben és viszonyokban, a hadászat és a magyar birodalom ethnographiájának terén kell keresnünk, mely utóbbi kivált nem engedé, hogy szilárd, nagy állammá alakuljunk.

Vessünk csak egy pillantást akár a régi, akár a mostani magyar birodalom térképére, és azonnal be kell látnunk, hogy hazánk a Kárpátok tövében az önnállóság századai alatt mindig

kényes positióként tünt fel védelmi szempontból. — Igaz, éjszokról és keletről a hatalmas Kárpátok elég kedvező és természetesen védőfalat képeznek, mely, ügyesen felhasználva, csekélyebb erővel is makacs és sikeres ellenállást ígér; de e részekről akkor, leszámítva a dúló viharként megjelent tatár csordákat, feltűnő veszély nem fenyegetett. Miért? A külviszonyokról szólva, megoldjuk a kérdést. Másként áll a dolog délről és nyugatról. Nem tagadhatni, hogy az Al-Duna, a Száva, Dráva némi védelmi falul szolgálhatott oly támadások ellen, melyeket nem a közérzüllettől áthatott, vitéz, elszánt nép intézett; de midőn ez beállott, e védőfal meg nem oltalmazott. Nyugatról egyetlen biztos támpontunk nem volt, mint mai napig sincs. Nem mellőzték el figyelmemet némelyek dicsekvései, miszerént hazánk a Gondviseléstől úgy van alkotva, hogy megvédése nem sokba kerül; de én többet adok Árpád hadvezéri géniejére, nagyobb fontosságot tulajdonítok az ugynevezett „rabló hadjáratoknak“, és pedig katonai tekintetknél fogva, semhogyszerűen elfogadjam a külföldi krónikáknak e hadjáratokra vonatkozó mocskos-megjegyzéseit. Erre utal Béla király Névtelene is, irván: „Mert akkora a magyarok lelke semmi egyebet nem óhajt vala, mint földeket foglalni, nemzeteket hódítani és hadi munkával élni; mivel a magyarok akkora úgy örvendenek vala az embervér ontásának, mint a nádaly, és ha így nem tettek, annyi jó földet maradvékaikra nem hagytak volna“ (Szabó K. ford. 44. fej. 63. l.). Megvallom, ez idézetet nem érthetem másképp, mint hogy már Árpád és honfoglaló társai belátták, mikép az újon szerzett hazát legtöbb veszély fenyegeti délről és nyugatról, miért is a szerencsés szerzeményt csak a bizánci és német birodalmak rettegésbentartásával hitték biztosítani a maradvékok számára. S hogy igazuk volt, bebizonyult: e két részről legtöbb veszély fenyegetett bennünket századokon át. Nem éjszák és kelet, de igen, dél és nyugat vetett véget a független, önálló magyar államnak.

Ehhez járultak a kedvezőtlen külviszonyok. Éjszaka akkor, midőn a nemzet ide költözött, a lengyel állam csak alakulófélben volt, s alig hogy megalakult, a piastzi hercegek szétdarabolák, s kevésbe mult, hogy állandó alkrészét nem képezte a nagy német birodalomnak; s hogy később fölemelkedett, azt az Anjou-házból származott királyainknak és a Jagellóknak köszönheté; de meg kell jegyeznünk, hogy hibás alkotmányja miatt, mely lenyűgözve tartá a fejedelmeket még a virágzás korszakában is, alkalmas nem lehetett vezérszerepre Európa keleti részében. — Az orosz nemzetet hasonló jellemzi: megoszoltság, gyöngeség, melyből a két századnál tovább tartott mongol járom miatt ki nem bontakozhatott. Ez állam — úgy szólván — korunkban lett azzá, ami. Keleten olyasmi, mit állodalomnak lehetne nevezni, sohasem alakult.

Másként állanak az ügyek délen és nyugaton. A bizánci birodalom azon pillanattól fogva, melyben Arcadiusra szállott, mintegy ezer éves nyomorúságos életén át, sinlődő betegként tűnik föl, kinek vannak ugyan olykor egészséges napjai is, de hiányzik a tartós életerő: halála csak idő kérdése. Komnen Manuel e birodalom életerejének utolsó fellobbanása; de hazánk délvidékein és történetében ez csak hirtelen átvonuló vihar. A

keleti birodalom határai folyvást szűkebb térre szorulnak, míg a magyar állam túl az Al-Dunán és a Száván is terjed. Nagyobb mérvben történik ez a XIV. században Nagy Lajos királyunk alatt. Ekkor ugyanis e részeken Dalmatián kívül a magyar birodalom kiegészítő részeit képezték: Bosnya-, Szerb-, Bolgár- és Oláhországok. Ez nem csekély védelmi előfal lett volna az Európában épen e század közepe táján megtelepült s hatalmát mindinkább terjesztetni vágyott török ellen; de Lajos roppant hibát követett el erőszakos térítéseivel. Ahelyett hogy türelmes politikával megnyerte volna e tartományok hajlamát az anyaállam iránt, attól inkább elidegenítette, s ez által megkönnyítette a töröknek foglalásait, ki csakhamar megfészkelte magát az aldunai tartományokban, s mint különben is hódító hatalom, meggyöngített napjainkban hazánk jelentékeny részét elfoglalta.

Ily jelenségeknek bizonyos módozattal nyugatról is vagyunk tanúi. Hogy a magyar nemzet e téreken államot alkothatt, azt más, kedvező viszonyokon kívül, Németország akkori, kevésbé szilárd állapota s a keletkezőfélben levő morva birodalommal való viszálly is elősegítette; de, mint Tanárky Gédeon oly találóan veszi észre, ki tudja, vajjon lehetséges lett volna-e ez, ha a nagy Ottók korában történik az ideköltözés? E császárok állították meg a magyarok kalandozásait nyugat felé. Gyejcs vezér és Szent István korában, rokoni kötelékeknel fogva is, egy időre barátság szövődék hazánk és Németország között; de a Szász-ház kihaltával e viszony teljesen megváltozott. III. Henrik törekvése, hazánkat német birodalmi hűbérré változtatni, nem sikerült ugyan, azonban egy század mulva a hatalmas Hohenstaufok ismétlik a kísérletet. Céljuk kivitelét bel- és külföldi bonyodalmaik akadályozák; de e politika nem hal ki azért az uralkodócsaládok köréből, s ahányszor bármilyen kis alkalom kínálkozott is, azt megragadták, s hol erővel nem boldogultak, ott szépszerével, rokoni kötelékek alapján iparkodtak tervöket valószínűsíteni. Habsburg Rudolfról, ki császárelődjei igényeit Magyarországra fölélesztvén, azt, mint birodalmi hűbért, Albert fiára ruházta, már szólottam. Sem annak, sem ennek nem kedvezett az idő; sőt családok majd másfél századig Ausztriának, akkor még nem nagy jelentőségű hercegségére vala utalva. Ily viszonyok között ha nem lehetett is szó a Habsburgok részéről a magyar birodalom ellen intézhető invasióról, de, bár csendben, mégis e korszakban rakattak le jobbára alapjai azon hálónak, mely hazánkat végzettszerűleg kapcsolta Ausztriához. A kis osztrák hercegekből német császárok lesznek; alig egy század mulva (I. Miksa és V. Károly korszakát értem) hatalma oly magas polcán áll a Habsburg-ház, hogy Európa politikai súlyegyenét is fölbillenteni látszott. És ez mind akkor történt, midőn a magyar államtest feloszlásának egynél több jele mutatkozott; midőn a veszély dél felől már bizonyos volt.

Több oknál fogva Ausztriához csatlakozásunknak bibéjét kereshetjük hadügyünk terén is. Mily alapra fektette Szent István Magyarország haderejét, fölebb vázoltam. Azon korszakban e hadügyi intézmény a közöltalmi tekinteteknek nemcsak megfelelő volt, hanem el kell ismernünk, a magyar birodalom az európai államok fölött e részben fölényvel is

birt. De szellemerkölcsileg lesüllyedt utódai — csaknem készakarva — kirántják az épület alapkövét. Róbert Károly a vármegyei rendszert, mint katonatartási intézményt, minden igyekezete mellett sem volt képes visszaállítani; neki más módokkal más eszközökről kellett gondoskodnia. A banderialis rendszernek ő volt, mint láttuk, megalkotója, fia, Nagy Lajos, kifejtője. Igaz, ez ujdomság nálunk is a kor szüleménye volt; nem tagadhatni, hogy említett királyaink e rendszer mellett fényes eredménnyel dicsekednek: mégis bátran elmondhatjuk, hogy e hadügyi intézménynek nem volt biztos alapja; hogy a király általán jobbágyai kegyelmére volt utalva; hogy e rendszer nagy mértékben növelte az oligarchiát, s mindegyik főúrban egy-egy „kis királyt“ adott a nemzetnek; hogy ily rendszerrel csak oly királyok boldogulhattak, minők Róbert Károly és Nagy Lajos voltak. Alig félszázad múlva tömérdek a panasz, nem csekély a zavar! E rendszer elavult; az új-kor pitymalló hajnalának új intézményei háttérbe tolták. Nyugaton állandó, a vezér akaratát föltétlen engedelmisséggel követő, jól begyakorlott csapatok állítatnak föl, melyeknek Franciaország látta legelőször hasznát, nagy Hunyady Mátyásunk pedig szükségét érezte. Felállította a világhírű „fekete sereget“, mely kisded számának dacára is réme volt az ellenségnek, s alapja lett volna az állandó hadaknak, ha a gyáva Jagellók csak némileg is fel tudják fogni a nagy király eszméit, s a hitvány oligarchia őszintén szerethette volna hazáját. De ezek alig harmadfél év múlva Mátyás halála után tönkre teszik a fekete sereget anélkül, hogy új alapról gondoskodtak volna. A banderialis rendszer visszaállítása, a nemesi fölkelés, e féktelen korszakban absurdum volt. A nemzet teljesen elszokott a hadi munkától, vezér nem akadt, kit bizalommal lehetett volna a hevenyében összegyűjtött csapatok élére, állítani, holott Mátyás oly sokkal rendelkezett! E jelenetek a válság pillanataiban tárulnak fel.

De tán mindezeknél nagyobb fontosságot tulajdoníthatunk a kedvezőtlen néprajzi helyzetnek. A nemzet ideköltözése alkalmával különféleképp szétdarabolva találjuk a földet, melynek neve most — Magyarország. A Tisza-Duna közt Titeltől föl a Kárpátokig Zalán uralkodott bolgár és szláv népek fölött; a Szamos, Tisza, Maros és a Meszes hegység közt Marót kozár-eredetű népnek volt fejedelme; a mai Bánságban a bolgár Glád parancsolt; a Dunán-túli vidék egy része a német birodalomhoz tartozott, másik a nagy morva birodalom kiegészítője volt, valamint az éjszaknyugati vidék a Garamtól a Morva folyóig. Erdélyben a csekély számú székelyeken kívül, kik rovóbánjaik alatt Erdély keleti részében független életet éltek, román fajjal találkozunk Gyeló fejedelemsége alatt. Mindezen népségek — Marót kozárjait kivéve — másnemzetiségűek, idegen-ajkúak voltak; számuk mennyi lehetett, azt többé meg nem határozhatjuk; de tény, hogy csekély nem lehetett. Az ideköltözött magyar s a vele egyesült palóc nép számát történetírásunk nem teszi többre egymilliókétszáz-ezernél. S habár e maroknyi nép, mely mintegy kétszáz ezer fegyverest számlált, könnyű szerrel meghódította is az érdekesség-nélküli, megosztott és megfélemlített népeket: az számánál fogva sem volt lehetséges, hogy a magyar a meghódi-

tottakat magába olvaszsa, nyelvöket, szokásaikat átalakítsa. De erre a magyar nem is törekedett, s főleg ezen politikai és — tegyük még hozzá — a vallási türelmességnek kell beszámítanunk, hogy míg a nemzet külföldön kalandozott, addig e meghódított népek egy lépést sem tettek függetlenségük kivívására. Ez akkor, tekintve, hogy a magyar állam még meg nem szilárdult, tán helyes, tán kényszerű politika volt; de fenmaradt egy ok, a nemzetiségek különfélesége, amiért Magyarország szilárd nagy állammá soha nem alakulhatott, főleg miután — elég ferdén — a megszilárdult királyság korszakában ugyanezen politika követetett, holott ezt szükség-szerűséggel alig lehet igazolni. Végig tekintve az európai nagy államokon, vizsgálva azok megalakultát, más nézetben nem lehetünk. De mondhatja valaki, hogy az Árpádok, a vegyes házak korában nagy állam voltunk. Ha a nagy állam alapföltételeit chaotice összehalmozott területnagyságban keressük, akkor igen; de a nagy államok szilárdsága nem ebben keresendő. Fényes példa erre Nagy Lajos uralma; a magyar birodalom sohasem volt terjedtebb, mint alatta, s mégis alig teszik le tetemeit a székesfehérvári sirboltba, az általa felállított kolossz összedül; mert bár tán neki lehetett volna leginkább hatalmában, megszilárdítani a magyar birodalmat, azt nem tevő; sőt ellenkezőleg — mint mondók — türelmetlen túlbuzgóságával az anyaállam ellen zúditotta a melléktartományokat. — Mi továbbá nagy állammá alakulásunkat akadályozá, az nem volt más, mint azon ártalmas kiváltságok, melyekkel úgy egyes tartományok, területek, városok, mint népségek, testületek és egyesek megadómányoztattak. E politika másutt is divatozott a középkor folyamában; de, meg kell vallanunk, nagyon sok államnak ártalmára lett, s ha valamely rendkívüli esemény vagy fejedelmi erély által ki nem ragadtattak a kiváltságok tömkelegéből, úgy jártak, mint Olasz-, mint Németország, hol csak az ősznevezet figyelmezteté az embert az egykori egészre. Hiú törekvés volt tehát, ily alapon biztosítani Magyarország számára a melléktartományokat, bár ismételve hoztunk áldozatokat kivált fejedelmeik hűségének megnyerésére. Rendre elszakadtak azok, sokszor elegendő ok nélkül, nem ritkán árulólag.

Az elmondottakból önként következik, hogy nem önszántából mondott le a nemzet független államéletéről, hanem, nehéz szükségétől nyomatva, azon ösvényt követte, mely körülbelül két századon át egyengettetett a fejedelmi családok barátságos viszonya- és szerződéseik által. A magyar állam a Jagellók kezében gyászos feloszlásnak indult, holott a szomszéd Ausztria óriássá nőtte ki magát, s délkeletről egy, mindent elnyeléssel fenyegető zivatar közeledett. E pillanatban a nemzet higgadtabb részének alig lehetett haboznia. Az oligarchia nagyravágyása, a pártoskodás, az élheterlen kormány által nyomerba döntött ország ily viszonyok között magában fen nem állhatott többé. Hova, kihez csatlakozzék? A hódító igájába vetnie nyakát, ön életéről való lemondással egyértelmű lett volna; az anarchia felé hajlott Lengyelországtól biztos védelmet a török hatalom ellen épen nem várhatott; egy út volt még — Ausztria felé. Az önfentartási ösztön megtalálta ez út, „midőn a nemzet egy része Ferdinand főherceget val-

lotta királyul, mi által Magyarországot viszonyba hozta Ausztriával. Igaz, hogy a nemzet másik része nemzeti királyt kívánt, s érzelmeinek Szapolyay János, szepesi gróf, megválasztása által adott kifejezést. A világért sem akarjuk megvonni dicséretünket a nemzeti párttól, melynek kétségkívül célja volt a független, önálló magyar királyság megóvása és fentartása; mindazáltal, az akkori viszonyokat és e viszonyok tényezőit számbavéve, habozás nélkül bevalljuk, hogy e párt vezéreit, a magaslat tetőpontjára feljutva, szédelés fogta el, s míg egy részének nagyravágyása nem engedé onnan leszállani, a másik nem teheté, mert szeméit politikai hályog borította, s mert amannak gyarló uszályvivője volt. Pedig annyi mindenestre bizonyos vala, és e párt férfiai előtt sem lehetett titok, hogy egy II. Szulejman és a Habsburgok közt Magyarország függetlenségének békés élvezetére nem gondolhat. Egyik oldalról hódításvágy, a másiktól szerződés, melyek ellensúlyozására biztos és hatalmas szövetséges sehol nem mutatkozott. Szapolyay János királyválasztatása csak tetézte a nemzet szerencsétlenségét, Ferdinand diadalát meg elősegítette. És igazán: „Sajnos, hogy a nemzeti akarat oly kismérvű tulajdonokkal bíró családban nyert kifejezést, mint minő a Zápolya család volt“ (Tanárky G., Magyarorsz. Helyzete az európ. államrendszerben. 36. l.); mert a Szapolyayak nem voltak Hunyadyak; Szapolyay János nem volt hivatva Mátyás szerepére, de a helyzet is változott. — Bármily házagosan adhattam is elő, nézetem szerint mégis ezek azon okok, melyek a magyar állam bukását sietteték. Azonban ne feledjük: ezek csak külsők; a belsők még veszélyesebbek, még szomorúbbak, melyek, fájdalom, a nemzet megrontott jellemében keresendők. Egyetlenegy mécs sem pislog a haza szent oltárán; de ég a nagyravágyás, dül-fül az önzés! Ennek fejtegetése nem kiszabott körü munkálatnak eredménye.

VIII. Az alkotmány eltörlése I. Leopold alatt. — Midőn a nemzet egy része I. Ferdinándot választotta királyul, és így a haza sorsát kapcsolatba hozta Ausztriával, nem mulasztá el biztosítani egyszersmind alkotmányos önállásunkat és jogainkat. De vajjon mindez eléggé volt-e biztosítva? Nem lehetett volna-e ezt szilárdabb alapra fektetni? Mi az oka, hogy mégis minden biztosíték és törvény dacára a bécsi kormány túlkapásai mindent kijátszottak? E kérdések megoldásával szerény soraim nem bibelődhetnek. Elég bevallaniok, hogy I. Ferdinand 1526. nov. 30. a következőkről biztosítja az egész nemzetet: 1) Magyarország minden rendeit azon szabadságaik- és törvényeikben, melyekkel a magyar királyok ideje óta éltek, ha fegyverrel jutna is az ország birtokába, megtartja és oltalmazza. 2) Az egyházi és világi javadalmakat idegenekre nem ruhazza. 3) Külföldieket az ország tanácsában nem alkalmaz. 4) II. Endre király decretumát szentül megtartja. — Midőn pedig 1527. júl. 31. serege élén az ország széléhez érkezett, Köpcsénél az őt üdvözlő Szalaházy Tamás kérelmére a király esküvel fogadta, hogy az ország jogait és szokásait fentartja, és hű öre lesz mindannak, mit II. Endre arany bullája alap-törvényül szab király és ország elé. — Székes-Fehérvárott u. é. nov. 3-án történt megkoronázatása alkalmával az ország

alkotmányos szabadságai és törvényei megtartását újra esküvel fogadta a király. S amit ő tett, II. Józsefíg valamennyi utóda cselekvé; de ez nem volt akadály, hogy már I. Ferdinand trónra-lépte óta napról-napra szaporodjanak a sérelmek, melyek a nemzet alkotmányos érületét a velőkéig bántották. A lovagias magyar nemzet még akkor is sajátzerű kegyelettel viseltetett királyai iránt, midőn azok önkényre hajló kezűket az alkotmányos jogok megnyirbálására kiterjeszték, és soha durva bánásmódra nem vetemedett, hanem a törvény és becsület útján kereste mindig bajainak orvoslását. Csak ily érületnél fogva jöhetett létre az arany bulla 31-ik pontja.

A nemzet az arany bulla feljogosításánál fogva mindannyiszor törvényesen emelt fegyvert alkotmányos jogai védelmére, ahányszor királyai áthágták azon korlátokat, melyeken túl minden lépés veszélybe hozá azokat; de, fájdalom, sem az Árpád-, sem a vegyes házakból eredett királyok alatt erre soha nem volt annyi alkalm, mint a Habsburg-dynastia alatt, minek okát nem a fejedelmek roszakaratában, de igenis környezetök balfogásaiban, hazánk alkotmánya ellen irányzott törekvéseiben s mindent elnyeléssel fenyegető politikájában, mely szerint: „Austriacorum est imperare orbi universo“, kell keresnünk.

A mohácsi vésznap után mind sűrűbben látogatta hazánkat a török, míg végre állandó birtokra tett szert, melyről a pártok s a küllellenség által egyaránt elcsigázott nemzet nem volt képes tova üzni. Ausztria segítsége mit használt a növekedő félhold ellenében, nem titok a történet ismerői előtt. Be kellett várni azon időt, midőn az ominosus jelvény fogyni, fénye homályosodni kezdett. E nap felvirradott 1664 aug. 1-én Szent-Gothardnál, hol a török határozottan megveretik; magára nézve előnyös békét köt a császárral anélkül, hogy a nemzet alkotmányos különállásánál fogva beleavatkozhatott volna azon ügybe, mely leginkább saját érdekében s területén hajtattott végre. A nemzet, meglehet, ez önkényre szemet huny, ha a béke legalább hasznára vált volna; de minthogy a török által, mintha csak ez lett volna a győztes, még most is a legjelentősb várak megszállva tartattak, s portyázásainak az el nem foglalt terület csak úgy volt kitéve, mint a béke előtt: nem lehet csodálnunk, ha a nemzet végre fegyverben akart keresni sebeire orvoslátot.

Ily érzelme befolyása alatt képződött a Veselényi-féle összeesküvés, mely, ha a jeles nádor él, csak hasznára lehetett volna a hazának, de nem egyszersmind kárára a királynak. De Veselényi halála után a nemzeti ügy hitvány magán-érdekké törpült: nagyravágyás, önhasonlesés, árulás megbuktatta az összeesküvést, s számos részvevőn kívül vérpadra hurcolja Zrinyit, Frangepánt és Nádasdyt.

Az összeesküvés hirtelen és váratlan elnyomása nem kevés bátorságot öntött I. Leopold minisztereibe, kik megérkezettnek vélték azon időt, melyben Magyarországot alkotmányától megfoszszák: „A lázadás — úgy vélekedtek — erre teljes jogot ad a császárnak, bár a fölkelők az arany bulla záradékának értelmében megsértett jogaik védelmére emeltek is fegyvert.“ S a gyöngelékű császár magáévá teszi a tervet, Pötting, spanyol követének irván: „A magyar ügyek ked-

vező fordulatot vettek, s én meg akarom ragadni az alkalmat Magyarország ügyeinek másként alakítására.“

S amit írt a császár, nemsokára teljesítette is. Még nem is volt eldöntve sorsuk a bécsi, újhelyi, löcsei és pozsonyi foglyoknak, midőn a kormánynak 1671. marc. 21-én kelt rendelete az egész nemzetet általános aggodalomba ejtette. I. Leopold állítólag a rendtelenségek meggátlása s a közbátorság védelme végett számosabb katonaságot szállít az országba, s eltartását a lakosság kötelességeül teszi anélkül, hogy a többi örökös tartományok ezen, őket nem illető teherben részesülnének. A katonatartási adó tehát önkényesen vettetett ki, nem kimélve sem az urakat, sem a nemeseket, annál kevésbbé a polgár- és parasztságot; sőt ugyanezen udvari rendelet a szabad Magyarországon eddig ismeretlen fogyasztási adót is megalapította. Ily visszaélések, párosulva a protestantismus üldözésével, nem csoda, ha a nemzetet újabb fölkelésre birták a Tisza- és felső vidéken, mi azonban Lobkovitzot és minisztertársait szándékukban csak megerősítette, s most egész terjedelmében fölléptek tervökkel, mely nem kevesebből állott, mint: az országot egészen megfosztani régi alkotmányos szabadságától s a Csehországban felállított modor szerént intézni el annak kormánylatát.

Eddig csak a pozsonyi és kassai kamarák elnökségei, a kapitányságok, az adószedő s más apró tisztségek bizattak volt idegenekre; a királyi helytartóság, az országtanács, az országbírói és báni tisztségek, habár csak helyettesekkel is, de eddig magyarokkal valának betöltve. 1673. febr. 27-én pedig a nádori és kir. helytartói tiszt eltöröltetett, helyette német kormányzó neveztetett, ki egy, melléje adott tanácssal igazgassa az országot. Ilyformán tehát a közigazgatási rendszer az alkotmány eltörlésével teljesen átalakított; új, eddig ismeretlen terhek rovattak a nemzetre.

Lobkovitz, e nyomor szerzője, a francia kabinettel folytatott cimboráskodása miatt megbukván, 1674. okt. 17-én a kormánytól elmozdított; de a nemzet sorsa ezzel jobbra nem változott. Az elégületlenek tehát újra külsegély után láttak, s midőn a töröktől minden biztatásai dacára sem kaptak hathatós segédelmet, Varsó felé fordíták szemeiket, melynek trónján a hős Szobieszky János ült. De habár itt tetteleg segély meg is tagadtatott, annyit azonban elértek, hogy legalább a toborzás megengedett nekik. XIV. Lajos még folytonosan biztatja az elégületleneket; a török, bár nem mer nyíltan föllépni, kétszínű szerepe Bécsben tudva van; s minthogy a határszéli basák is a szokottnál nagyobb mérvben kezdék dúlásukat, Leopold azt hívé, hogy a porta Apafit s az elégületleneket mégis segíteni fogja, s mivel a császárt a francia háború is foglalkodtatá, végre komolyabban látott az elégületlenek kibékítéséhez. E végett tehát 1675-ki év folytatában Bécsben és Pozsonyban tanácskozmányt tartatott, mely sem Apafit, hova követet küldött, sem a magyar urakat illetőleg célra nem vezetett; mert amaz Szatmár és Szabolcs megyéket követelte közremunkálásáért, mibe Leopold beleegyezni egyáltalában nem akart. Ily közeledés a kormány részéről annak szorult helyzetére mutatott, s alkalmasabb volt a kedélyek ingerlésére, mint lecsillapítására; a háború

tehát 1676-ban is folyt anélkül, hogy Leopold az elégületleneket megfélemezni, vagy ezek a császári hadakon diadalmaszkodni képesek lettek volna.

A lefolyt évben szenvedett csapások az udvarnál 1677. végén ismét békéltetési tanácsokat hoztak szőnyegre. Leopold dec. 10-én felszólítá a püspököket s az országtanács némely más tagjait, adnának külön-külön véleményyt: „miként lehetne a felvidéken egyre növekedő veszélyt elhárítani, a lázadókat engedelmességre visszavezetni?“ — Bársony György egri és Gubasóczy János váci püspökök ebbeli véleményök nagyon különbözött egymástól; de Leopold az utóbbinak hazafias előterjesztéseire hajolt. Kobbot a kassai főkapitányságból visszahíván, helyébe Wrba grófot nevezte. 1678-ki tavaszán a hűséges főrendeket is Pozsonyba hivatá, hogy a belbéke helyreállításáról tanácskozzanak, Hoher birodalmi cancellárt küldvén le a tanácskozássra a maga biztosául. Itt az urak természetesen a régi hűrt pengették; de Hoher nem volt az az ember, kivel ily föltételek alatt lehetett volna alkudozni, s így e tanácskozmány is re infecta ment szét.

A zavarok ezalatt folyton folynak, táplálva részint Lengyel-, részint Franciaországból; de a Leopold és XIV. Lajos között ez idő szerént dúlt háború már végéhez közeledik, miről Tököli, ki időközben a fölkelés fővezérévé választott, értesülvén, elfogadta Szelepcsényi primástól a fegyverszünetet, mely alatt a béke tárgyalatnék. Az alkudozás, melyre Leopold részéről Szelepcsényi, Schwarzenberg és Nostitz, Tököliéről Szalay Pál küldetett, Sopronyban nyílt meg. Azonban oly alkudozástól várni eredményt, melynek sikerében maguk a küldők már előre kételkednek, képtelenség. Leopold, befejezván a francia báborút, erőhatalommal vélte elnyomhatni a fölkelést, s csak igen csekély engedményekre volt hajlandó; az elégületlenektől pedig csak az elnyomott polgári és vallási szabadság helyreállítása után lehetett várni az őszinte kibékülést. De a kormány mindtovább ment engedményeiben: már a nádorság visszaállítását is ígérte bár korlátozott hatáskörrel, úgy a törvénytelen adók eltörlését is, ha az ország neki 1.700,000 forintot biztosít évenként. Ily alapon a békét nem lehetett megkötni: a háború tehát 1679-ki tavaszán ismételve dúlt. E háborúhoz a mirigyhalál is szegődött, s Ampringen kormányzó a ragálytól tartván, kiköltözött az országból, s minthogy öt-hat évi kormányzósága alatt tapasztalhatta a gyűlöletet, melylyel a pártok különbség nélkül viseltettek iránta, többé vissza sem jött az országba, s maga is azt javaslá a császárnak, állítaná helyre az alkotmányhoz oly annyira ragaszkodó nemzet törvényes igazgatását.

Leopold is komolyabban kezdett gondolkozni az ország megbékéltetéséről, mire egyébként is kedvezőnek látszott az alkalom. Tököli egy részről Zrinyi Ilona kezére vágyván, minthogy a házasság csak az udvar engedelmevel jöhetett létre, hajlani kezdett a kiegyezkedésre, más részről meg a fölkeltek jelesbjeivel támadt viszáljai is intették a békére. Így történt, hogy midőn Leopold, Illésházy György és más magyar uraktól rábiratva, 1680. marc. 18-án a béke helyreállítása végett ismét tanácskozmányt nyitattott, oda menvéddel a bujdosók közül is többen elmenének. Közmegelegedésre

szolgált, hogy Leopold most két magyart, Forgács Ádám országbirót és Eszterházy Pál, dunavidéki főkapitányt, bízta meg a tanácskozmány vezetésével. E tanácskozmány sem lett más módot a zavarok lecsillapítására, mint az alkotmány, a törvényes kormányzat visszaállítását s a protestantismus szabad vallásgyakorlatának biztosítását. Ezekért könyörögtek ismét Leopoldnál; de a miniszterek még folyton útját állták az igazságnak, s így a jó ügy egy ideig még elodáztatott, a zavargások folytattak.

Azonban Leopold kormánya néhány tagjának megrögzött ellenzése dacára is hajlandó lett végre helyt adni a magyar hűséges urak országgyűlést sürgető előterjesztéseinek; mert a portai ügynöke már a múlt évi tavasz óta hasztalan fáradozott az 1684-ben letelendő béke megújításában; sőt arról tudósítá, hogy huzavonásával a porta csak időt akar nyerni; hogy az elégtelenséget mindinkább biztatja; s hogy nagy hadi készüléteket tesz, melyek csak Leopold ellen lehetnek irányozva. S amit az ügynök irt, való igaz volt. Apafinak és Tökölnek a porta 1681-ben tetemes segélyt ígért, s háborúra ösztönözte őket. A bécsi udvar tehát annál inkább óhajtá megbékéltetni a hazát, mielőtt a törökkel is meggyülne a baja, minthogy XIV. Lajos is elég okot szolgáltatott a háborúra.

Gubasóczy János kancellár, Starhemberg Rüdiger gróf és Hörwart Henrik báró 1861. febr. 3-án Pozsonyba érkeznek, hogy itt Szelepcsényivel, Forgács Ádámmal, Eszterházy Pállal és más urakkal tanácskozzanak az országgyűlés mikénti megtartásának módjáról, hogy békét eredményezhessen. Követte ezt Leopoldnak febr. 28-án kelt körlevele, mely által az ország rendei april 28-ára közönséges országgyűlésre Sopronyba egybehivattak, Eszterháznak pedig meghagyatott, hogy sógorát, Tökölit, megjelenésre bírja, de fáradozása siker nélkül maradt. — Leopold csak máj. 22-én három ezred fődözete alatt jelent meg Sopronyban, s miután a gyűlést máj. 25-én megnyitotta, a következő pontokat tűzte a rendek tanácskozása tárgyául: miként lehetne a belbékét valahára helyreállítani, a végeket jó karba helyezni, a hadakat, melyeknek bentartása szükséges, az országlakosok előtt tetszőbb módra élelmezni s a hosszú háborgások alatt hanyatlásnak indult igazságszolgáltatást kellő rendbe hozni? Jun. 13-án betöltött a nádori szék is, melyre Eszterházy Pál emeltetett.

Betöltetvén ekként a nádori tiszt, fenmaradt még a tisztesség hatáskörének kérdése. Az országos rendek azt a régi törvények értelmében teljes épségben kívánták fentartani, a kormányzóságot s helytartóságot pedig mindenkorra eltörölni; de az udvar odairányzá törekvését, hogy ha fenmarad is maga a nádori tiszt, annak a kényuralmat korlátoló hatalma tetemesen megnyirbáltassék. Eszterházy ugyan a nádori hivaltal hatalmának gyakorlatában nem korlátoltatott, de a helytartóság eltörlését hallgatással mellőzte az udvar. Egyébiránt az ország szabadságai s a nemesség előjogai visszaállítatnak; a törvényes közigazgatás helyreállítatik; a törvénytelen adók eltöröltetnek, stb.

Az alkotmány ekként visszaállítatott; de méltán kérdehetjük: kinek köszönheti ezt a nemzet? A felelet csaknem fölöslegesnek látszik; eléggé kiviláglik ez a már előadottakból.

De nem lesz tán fölösleges dióhéjba szorítva elmondani véleményünket e szomorú korszakot illetőleg, miként az alkotmány eltörlését büntül kell febrónunk nem annyira a fejedelmnek, ki nem egy bizonyítványát adá jó hajlamainak, mint gonoszlelkű tanácsosainak, u. m.: Lobkovitz, Hoher és más minisztereknek; visszaállítását pedig részben a nemzet activ ellenállásának is, de kétségkívül leginkább magára Leopoldra nézve azon fatalis politikai constellatióknak, melybe jutott. Ha Leopoldot nem háborgatja a török; ha nem bonyolítja véres háborúba XIV. Lajos a Rajna vidékén, Németalföldön és Olaszországban, s nem kellett volna használnia itt legjobb hadvezéreit s csaknem összes seregét: a nemzet áligha kapja vissza minden vérontásnak dacára is alkotmányát. Eléggé mutatja ezt a számtalan alkudozás, mely Leopold részéről a kényszerűségnek volt kifolyása; de bizonyítja maga a sopronyi országgyűlés, a nádori hivatalnak szándékolt megnyirbálása s több más, hogy nem az őszinte jóakarát, hanem a kénytelenség volt a főrugó, mely az alkotmány visszaállítását eredményezte. És mennyiben van igazuk e soroknak, az a következő fejezetből is kiderül.

IX. II. József alkotmányellenes újításai. — Bármennyire iparkodtak is az országgyűlések biztosítani a nemzet számára az alkotmányt s a multkorhoz hasonló megtámadásoktól megóvni: fájdalommal kell tapasztalnunk a történelemből, hogy miként maguk a fejedelmek, környezetök sem tudott lemondani ferde, a nemzetet vérig elcsigázó törekvéseiről.

Az alkotmány visszaállítatott — papiroson; az önkény világos nyomai Leopold élte végeig, sőt nagyrészt utóda, I. József alatt, is látszanak. Bizonyítja ezt az „eperjesi mézarszék“ irtó működése, a Kollonics-féle octroyált közigazgatási rendszernek részleges életbeléptetése, az országgyűlésnek 20 éven túl ki nem hirdetése, valamint még nagyobb mérvben a Szécsenyi Pál érsek fölterjesztésében és II. Rákóczy Ferenc manifestumában elsorolt sérelmek. Ezek folytán ki fog csodálkozni, hogy az ifjú II. Rákóczy Ferenc, látva az országos sérelmek hosszú sorát, a nemzet kétségbeesítő állapotát, az elégtelenség élére áll? Ismét dül a háború mintegy nyolc éven át. De az alkotmány helyreállítására ez szükséges volt, s az 1711-ki máj. 1-én kihirdetett szatmári béke kielégítő eredményét nagy mérvben ennek, valamint az élén állott vezérnek kell főleg tulajdonítanunk.

A szatmári békével visszatért az ország nyugalma, s III. Károly nem kevés jóindulatot tanúsított a nemzet irányában. De önkénytől ez sem volt ment: bizonyosság erre a nádori hivatal üres volta 1732. marcistól halálaig. — A feledhetlen emlékü Mária Terézia jó szívet nem lehet gáncsolnunk; de, valljuk meg, épen ezáltal nagyobb önkényt gyakorolt a nemzetten, mint elődei, kik erőszakkal akarták létesíteni terveiket. Mária Terézia csak három országgyűlést tartott, ezek is inkább az uralkodó-ház segélyezését célozták a válság pillanataiban; több országgyűlésről a történelem mitsem tud negyvenéves kormánya alatt, de annál többet önkényes rendeleteiről. Nádor sem volt tizenöt éven át.

Ily kormányok, ilyen eljárás előzte meg II. József tízéves uralmát, mely sajátos tüneményként áll a történet színpadán épen úgy, mint magának II. Józsefnek személyisége. E különben ritka fejedelem, kinek nevelését majd egekig magasztalják, majd tévesnek állítják, atyja, I. Ferenc elhunyt után anyja mellé kormánytársul emeltetvén 1765-ben, szép tehetségeit s máris dús tapasztalatait a kormánygépezet s az udvar átalakítására akarta fordítani; de anyja, kétségkívül az udvari személyzet s magasrangú hivatalnokok ösztönzéseire, őt a kormánytól elmozdítván, egyedül a hadügyet bízta rá, ki azt a tökély magas fokáig emelte. Időközben több utazást tett Falkenstein név alatt Európa műveltebb országaiban, el nem mulasztván a rá szállandó birodalom részeit sem meglátogatni, hogy amott az előnyöket, itt a hiányokat tanulmányozza, mit szükségesnek látott a lelkében már megfogamzott nagyszerű reformtervek valószínűsítésére. Mária Terézia 1780. nov. 29-én a jobb-létre szenderül, s utóda, II. József, végre céljánál látja magát, s erős kezekkel ragadja meg a kormánygyeplőt, hogy rég ápolt reformterveit valóságra emelje, melyek nem állottak kevesebből, mint a különféle népek, nemzetiségekből álló birodalomban egy — bizonyosan osztrák — nemzetet teremteni, ezt ugyanazon és egy kormány szabályzattal igazgatni s végre az így egységesített néptömeget művelté, boldoggá s nagygyá tenni. De, fájdalom, a különben humán fejedelem, midőn épen oly szép, mint merész tervei kivitelébe kap, nem fontolja meg, hogy évezredek érdekeibe ütközik; hogy mit a nemzet vére kiontásával szerzett és megtartott, ő épen annak letiprásával akarja boldogítani! Ily boldogítás nem lehet egyéb a fejedelmi önkény és humanismus véres forradalmánál, melyből a népek üdvének áradása több, mint képtelenség. — Összes reformjaira a lángeszű császárnak ki nem terjeszkedem, és csak azokra fordítom figyelmemet, melyek az alkotmány eltöröltetésére s a közigazgatás átalakítására vonatkoznak.

Anyja halálát követő napon II. József nyomban tudatta a megyei hatóságokkal trónraléptét; de e levelében sem országgyűlésről, sem koronázásról említést nem tesz, pedig az ország alaptörvényei szerint a trónraléptett királynak első kötelessége országgyűlést hirdetni s legfőlegb hat hó lefolyta alatt magát megkoronáztatni. Ily alkalomkor a koronáztatás előtt az új király felavatási hitlevelet kiadni köteleztetett, melyben az alkotmány és törvények fentartását fogadja, s erre meg is esküszik. S ez volt az ok, miért sürgette a nemzet az országgyűlést és a koronázást. De József, kiből a tervek eléggé megérttek, egységes kormányalakot hozni be az osztrák birodalomba s így a magyar alkotmányt megsemmisíteni, ekként kezeit megkötni nem akarta. Az éleseszűk figyelmét ez nem kerülte ki; azonban a tömeget nyugalomra birta II. Józsefnek a királyi leiratban kifejezett azon nyilatkozata, miszerint: „minden udvari és országos kormányzések egyazon hit, kötelesség és eljárási utasítás mellett, melyek azokat eddig is kötelezték, megerősíti, s az ország rendit jogaik, szabadságaik s kiváltságaik sértetlen fentartásáról biztosítja.“ De később mindenki láthatta, hogy e királyi levél csak bevezetés volt a nagyszerű átalakításhoz.

Politikai reformjaiban hazánkra vonatkozólag két főcélja

volt, u. m.: az alkotmány eltörölése, a közigazgatás átalakítása a birodalmi központosítás elvei szerint, — és a nemesi kiváltságok legalább részbeni eltörölése, alattvalóinak az államterhek viselésében egyenlősítése. Ezeknél fogva:

1782. máj. 17-én kelt rendelete által a bécsi német udvari kamarát eltörülte, s ügyeit, amennyiben Magyarországot külön illették, a magyar kancelláriához tette át. E rendelete igen szívesen fogadtatott; mert ezáltal meg voltak szüntetve a számos panaszok, melyek a német udvari kamara ellen gyakran fölmerültek. Még szívesebben fogadtatott azon rendelet, mely 1782. aug. 14-én az erdélyi kancelláriát a magyarral egyesítette, úgy intézkedvén mindazáltal, hogy az egyesült kormányzék, midőn magyarországi ügyekben rendelkezik, magyar, — midőn pedig Erdély viszonyait intézi, erdélyi kancellária címét viselje. Ezzel a nemzet régi óhajait teljesíté, szorosabb kapcsolatba hozván egymással a két testvérhazát, minőben Szent István óta Budának a török általi elfoglalásáig (1541. aug. 29.) létezett. Miután így a magyar kancellária hatásköre tágult, teendői megsaporodtak, személyzetét egy másod-alkancellárral s négy tanácsossal szaporította meg, némely ügyeket pedig, melyeket eddig e kormányzék kezelt, minők: az egyháziak, közoktatásiak, kegyes alapítványiak stb., attól elszakasztván, külön bizottmányok kezelése alá adta. A rendelet szerint az ekként szervezett magyar udvari kancellária lön a magyar korona minden tartományait illetőleg a legfelsőbb kormányzék, mely egyedül jogosított fel közvetlen érintkezésre a fejedelemmel.

Miután ilykép szervezte a magyar udvari kancelláriát, szükségkép módosítania kellett a magyar kir. helytartótanácsot is, mit József a következő 1783-ban hajtott végre, áttevén mindenekelőtt székhelyét Pozsonyból Budára, hova egyszersmind a királyi táblát, a következő évben pedig a fő hadi kormányt is leszállította. A helytartótanácsához kapcsolta itt a már megállapított egyházi bizottmányt, a következő évben pedig a közoktatás vezérletére felállított tanulmányi bizottmányt is, oly módon mindazáltal, hogy bár e bizottmányok a helytartótanács nevében bocsátanak ki rendeleteiket, de valamint maga a helytartótanács alá van rendelve az udvari kancelláriának, úgy e bizottmányok is fiókjai lennének az illető udvari bizottmányoknak. Nemsokára ezután a magyar kir. kamarát is eltörülte, s az általa kezelt gazdasági ügyeket a fölélesztett kir. kincstartói hivatalra bízta, ezt is a helytartótanácsba kebelezvén. Ujjonnan rendezte továbbá a kir. jogok igazgatóságát s fő tartományi biztossági és számvevői hivatalokat, s valamint ezeket, úgy a vegyes polgári és hadi bizottmányt szintén a helytartótanácsához kapcsolta. Az így rendezett s központosított kormányzék igazgatására, mellőzvé a nádori és kir. helytartói hivatalokat, egy főelnököt s melléje két alelnököt rendelt, ezen utóbbiak elsejére ruházván egyszersmind a fölélesztett kincstartói címet is. E három elnök alá sorozott azután, a beligazgatás külön ágai szerint felosztva, tizennyolc tanácsost, ugyanannyi titkárt s fogalmazót egyéb alárendelt tisztviselőkkel együtt.

Miután ekként a főkormányzések szabályozta, a leg súlyosabb próbára tette a nemzetet 1784-ben kelt három rendeletével, melyeknek elseje, a korona Bécsbe vitele, a magyar

állam függetlenségén; a másika, a hivatalos és tannyelvül a német nyelv behozatala, a nemzetiségen is halálos sebet ejtett; a harmadika a katonai összeírásra (s a házak megszámozására) vonatkozik, mi világosságba helyezi az alkotmány célba-vett megsemmisítését.

II. Józsefet eddigi ujításainál tett tapasztalatai eléggé meggyőzték arról, hogy központosító terveit csakis a megyei rendszer eltörlésével viheti ki, részben mivel a centralisatio a municipiumok lerombolását föltételezi, részben mivel e százados bástyák s hivatalnokaik máris roppant akadályokat gördítettek a reformator elé. Ez intézményre is tehát kiterjeszté kezét 1785-ben marc. 18-án kelt rendeletével, melyben a főispánokat megyéik tényleges igazgatásától fölmentvén, csak címeiket s azon jogukat hagyta meg, melynél fogva az országgyűlésen hivataluk után üléssel és szavazattal bírának, működésökkel együtt azonban a megyei házi pénztárból húzott díjakat is megszüntette. Az országot tíz kerületre osztotta, melyek mindegyike néhány megyét foglalt magában. A kerületeknek főnökeik voltak majd működő főispáni, amennyiben az egyes megyék ügyeit intézték, majd kir. biztos címmel, amennyiben másra is kihatott hivatalos teendőjük. E címhez még titkos tanácsosi rang és hatezer forintos évdíj járult. Minthogy a kerületi főnökök vagy kir. biztosok mindarról felelősek voltak, mi kerületekben történt, magától értetik, hogy az ily állapottal meg nem férő, nem ritkán zajos megyei gyűlések felfüggesztettek, mit a helytartótanács april 2-káról kelt intézvénye által közhírré is tett, s József a megyei igazgatást is átalakítá az 1786-ik év folytában kibocsátott rendeletei által. A polgári ügyek igazgatását a megyében ezentúl egy alispán vitte, ki a kir. biztostól vett utasítás szerént felelősséggel járt el tiszteben. Az alispán hatásköre ekként iratott körül: tiszte leend a törvényeket s felsőbb rendeleteket kihirdetni és végrehajtani; a jobbágyokat az urak zsarolása ellen védeni, az urbéri panaszokat elintézni; a közbátorságot, békét, rendet fentartani, a katonaságnak mindenben segédkezet nyújtani; a polgári okmányokat, melyek eddig a megyei gyűlésből keltek, kiadni, szóval: mindaz, mi eddigelé közpolgári ügyekben a megye hatósága alá tartozott. — A szabad kir. városok azon jogát, mely szerént közvetlen a helytartótanáccsal leveleztek, eltörölvén, azokat is az alispán hatósága alá rendelte. Az adók kezelését illetőleg József az eddig külön kezelt hadi és házi adót összekapcsolatván, minden kerületbe egy fő- s minden megyébe egy-egy alpenztárnokot és ellenőrt, az adó beszédésére minden járásba egy adószedőt rendelt. A megyei számvevőség eltöröltetett, s a számadások átvizsgálását a helytartótanácsához kapcsolt kir. főszámvevői hivatalra bízott.

Miután a polgári ügyek igazgatása mind a megyékben, mind a városokban elintéztetett, célba vette József a kamarai ügyek igazgatásának átalakítását is, mely végből minden kerületben egy kamarai helytartóság állított fel, s hatáskörét valamennyi koronai és kamarai, alapítványi s megürült egyházi jószágok, nemkülönb a szab. kir. városok, a jász-kun és hajdu-kerületek gazdasági ügyeinek igazgatására kiterjeszté. Minden ilyen helytartóság élén egy, kir. tanácsosi címmel

felruházott kamarai helytartó áll vala, ki a helytartótanáccsal és a kir. biztossal a maga szakmájára nézve oly közvetlen összeköttetésben volt, mint az alispán. A kamarai helytartóság kormánya alá tartoztak a városok gazdasági ügyei is.

A megyei polgári és kamarai ügyek igazgatásának ilyen rendezése maga után vonta az igazság kiszolgáltatásának módosítását, mire nézve már előbb kifejezte nézetét József. A központosítás elve miként a polgári igazgatás terén, azonképen itt is föltűnt; a kormányzésekkel párhuzamosan állítottak fel törvényszékek, és pedig: a hétszemélyes, a királyi, a kerületi táblák és az altörvényszékek. — A hétszemélyes tábla az összes igazságügy élére állított legmagasabb fölebbviteli s törlesztő udvari főtörvényszék címevel, s amily szerepet játszott a cancellária a polgári ügyekben, olyat e törvényszék az igazságiakban, melynek József a királyi pecsétet is átadá, és rendelé, hogy kiadványait az alatta levő többi törvényszékekhez királyi rendelet alakjában, a király nevében intézze, s hozzá is minden folyamodvány oly alakban tetessék, mint magához a királyhoz. Jogkörébe tartozott e főtörvényszéknek mindazon törvénykezési parancsok kiadása, melyeket előbb a cancellária és az ország rendes főbírái szoktak volt kiadni; továbbá az altörvényszékek bíráinak kinevezése s a többi törvényszékek ülnökeinek kijelölése. Bünvádi pörök e főtörvényszékhez csak kegyelem után vitethettek fölebb, miért az életkegyelmezési joggal is felruházott. — A királyi tábla ugyanazon rangban, melyben a polgári igazgatás tekintetében a helytartótanács áll vala, egyedül fölebbviteli törvényszékké alakítottát át mindazon pörökre nézve, melyek az első-folyamodási székeknél lefolytak. — A kerületi táblák hatásköre az új rendezés szerént sokkal szélesebbre terjesztetett, mint minő azelőtt vala. Ugyanis a tábla azokon kívül, mik előbb bírósága alá tartoztak illetékességet nyert mindazon ügyekre is, melyek előbb első-folyamodásilag a kir. tábla s ítélőmesteri székek előtt folytak; ez előtt tetettek le az ügyészi vizsgálatok, s általa adattak ki az azt illető okmányok. Kerületi tábla, mint előbb, ezután is öt létezett az országban. — Az eltörlött megyei törvényszékek helyett a nemesek és más, nem-jobbágy osztálybeliek polgári- és minden, bármi osztálybeli országlakosok bünvádi pöreinek megítélésére az ország külön vidékein harminnyolc altörvényszék alakítottatott. — A királyi városokban az igazságszolgáltatás a polgári igazgatástól oly szigorún, mint a megyékben, nem választatván el, a bünvádi keresetek kivételével, mik innen is szintén a megyei altörvényszékekhez helyeztettek át, minden más polgári ügyek megítélése a városi tanácsnál hagyatott. — Az urbéri székekkel is hasonló történt, melyek az urbéri és polgári ügyekben továbbra is illetékesek maradtak; de a bünvádi keresetek ugyancsak a megyei altörvényszékekhez utasítottak.

Körvonaloztuk egynémiben József reformjait, melyek a közigazgatást és törvénykezést illetik, szóljunk még az alkotmány két nagyfontosságú pontjáról: a had- és pénzügyről. József terve nemcsak merészek, de, mondhatni, eszményiek, nemcsak meglepők, de valóban boldogítók is lehettek volna az alkotmányosság korlátai között; de ő, ki teljesen mellőzte az alkotmányt, az ebből folyó közigazgatást és törvénykezést

fejedelmi teljhatalmánál fogva halomra dönthetni vélte: következőleg nem kímélte meg a nemzetnek sem véréit, sem véres veritékkel keresett filléreit, mivel központosítási célja úgy kívánta. Már előbb is, de különösen az 1787-ben kitört török háború alkalmával nemcsak önkényesen ujoncoztatott, hanem a háború anyagi terhei is nyomták a nemzet vállait. Ez utóbbit József, mint alkotmányos király, csak kérhette, — mire példa Mária Terézia az osztrák örökösödési és a hét éves háború alkalmával, — az előbbit csak az országgyűlésen szavaztathatta volna meg magának. Ő egyikét sem tette: vett, s nem kért. — József kora eszméinek befolyása alatt növekedvén, jókor belátta azon fonák helyzetet, melyben nemcsak birodalma alattvalói, hanem más országok népei is nyögtek. És e népek mennyire fejlődtek értelmi tehetségökben, mennyire haladtak a műveltségben, a mult század történetére egy pillantás eléggé meggyőző róla. S ha e népek polgári intézményeit méltatjuk figyelmünkre, mit veszünk észre? Azt, hogy teher nyomja vállaikat minden előjog élvezete nélkül; hogy a középkori nemesi kiváltságok még folyvást présben tartják hasonlóan a megnőtt gyermekhez, kit még folyvást bölcséjébe szorítanak akkor, midőn már tágasb fekhelyre van szüksége. József, ki halálos ítéletét írta alá az ősi alkotmányos intézményeknek, vajjon hagyhatta-e helyben azon előjogait a nemességnek, melyekért vajmi keveset tett, de adómentes vala: ellenben a jobbágyosság, a parasztság, e zöme a nemzetnek, a nap hevét viselve alig volt ura azon falatjának, melyet megevett. Fejedelmi igazsága érzetében s a hatalmasan fölébredt közszellemtől indítva, elhatározta a nemesség előjogait eltörölni, s mindenkit különbség nélkül igazságos adó alá vetni. Ez eszmével József már 1783-ban foglalkodott, de jól tudta, hogy ha valahol, itt bizonyosan darázs-fészekbe nyúl a nemesség ellenszegülései miatt, mely egyéb újításait is csak heves tiltakozások után tűrhette meg. Megkísérelt mindent, mivel a nemességet megnyerje vagy helyesebben — rávegye az új adórendszer elfogadására, minélfogva a fölkelést veszély idején és a fiscalitást eltörölni ígérte, ha kész elfogadni az adót. De a nemesség azon anyagi melléktekinetekre sem hajolt, melyek József ígéreteinél fogva a házára háromoltak volna, saját kiváltságainak megsértésében az alkotmány megsértését látván, míg lehetett, József rendeleteit határozottan visszautasította. — Minthogy József physiokratiai adórendszere abban állott, hogy minden föld terjedelme, termékenysége s jövedelme szerint egyformán rovassék meg: világos, miként a földet előbb katastraliter föl kelle mérni. E cyclopsi munka 1786—7-ben elegendő mérnökök hiánya miatt roppant nehézségekkel ugyan, de mégis elkészült. József, mint eleve kijelenté, e munka befejezése után országgyűlést volt hirdetendő, melyen, ha sikerülendett, az új adót elfogadtatta volna a nemzettel. De erre ideje nem volt. A török háború, melyet József II. Katalin szövetségese társaságában szerencsével folytatott, az adórendszer keresztülvitelében akadályozta őt, később betegsége, végkép halála.

József, közeledni látván életének végét, oly fejedelmi

tényt hajtott végre, minővel a világtörténetben nem találkozunk: annyi szorgalom s virrasztás rakta építményét önkézevel rombolja le 1790. jan. 28-án kelt leiratával, a lelkészsegeket, vallási türelmet és a jobbágyak felszabadítását illető rendeleteit kivéve, mindent azon állapotba helyezvén vissza, melyben volt 1780-ban anyja halála után, midőn a kormányt átvette. Ki fölületesen vizsgálja vonásait e nagy fejedelemnek, s nem tekint maga körül, midőn mondhatni, utolsó nagy tette fölött itél, könnyen tévedésbe esik, s egyebet sem fődöz föl benne a magánember vagy egy családapa jóságánál. S ha ezt el is fogadjuk, el kell azonfölül ismernünk, miként József az eltörlési acta aláírásánál bölcsőbbnek tanusította magát, mint minden reformja készítésében; mert látván a válságos pillanatot, melyek trónutódára várnak, az ész-, nem a jóságnak engedett, belátván a kül- és bel-parancsoló körülményeket. A nemzet midőn észrevette József kényurias intézkedéseit, rendeletei ellen hol feliratokban, hol a megyei gyűléseken, míg el nem töröltettek, hangosan kikelt; de ő, mintha rajongó előszeretettel viseltetett volna szülöttjei iránt, süket maradt egy nemzet jajveszékélésére, midőn ez alkotmánya megsértése ellen óvásokat tett, melyek azon arányban nőttek, mint József terveivel előállott. Fölkelésről, az alkotmány fegyveres védelméről szó sem lehetett; jól eleve elárastá József az országot katonasággal, s hol szükség vala, katonai kar segítségével hajtá végre terveit. Így a nemzet, a nyers erőnek ellen nem állhatván, kénytelen volt pusztá óvásokkal is megelégedni; mert a Hóra-féle zavarokat senki sem tartja a nemzeti akarat kifolyásának, sőt a hasonkorúaknál ellenkező balmagyarázatokra szolgáltatott okot. A nemzet türelme a velőkig el volt csigázva; a török háború alkalmával az erőszakos gabonagyűjtés, az ujoncozás még inkább fölingerlette azt; hangosan hallatja panaszait, melyek a fejedelem füléig is eljutnak; több megye tényleg megsemmíti József újításait, alkotmányos kormányzatát helyreállítja, s erről nyíltan a fejedelmet is tudósítja. József enged, s a főlebb érintett leiratban visszaállítja az 1780-ki „status-quo“-t. De csalódnék, ki hinné, hogy ezt pusztán a belforrongás idézte volna elő. Magyarországhoz hasonló forradalmi szellem ébredett föl Tirolban, még előbb Belgiumban. Ide járulnak a porosz izgatások, melyek szintén lesújtólag hathattak a már-már halállal küzdő fejedelemre; de említenünk is fölösleges, hogy a francia udvar helyzete sem vala olyan, melyre — bár rokoni viszonynál fogva — támaszkodni lehetett volna, sőt kétségkívül az ellenkezőre volt kilátás. Az alkotmány visszaállítását tehát elősegítette ugyan a nemzeti ellenhatás, de hogy a külpolitikának s a küszöbön álló európai válságnak is, melynek híre a Seine partjairól mindenfelé eljutott, befolyása volt, alig lehet kételkednünk (Szalay L., Magyarország Tört. I.—VI. k. — Horváth M., Magyarország Tört. I.—V. — Szabó K., A Magyar Vezérek kora. — Kerékgyártó Á., Magyarország Mivelődésének Tört. I. k. — Ugyanaz, Magyarország Tört. k.-k. I.—V. r. — Tanárky G., Magyarország Helyzete az európai államrendszerben.).

Kucskovics László.

II.

Értesítés a tanintézetéről.

A tanulók összeírása 1870-iki tanév szeptember hó 28., 29. és 30-án ment végbe. Az 1870/71-ki tanév október hó 1-én ünnepélyes „Veni Sancte“-vel nyitattott meg. Október 3-án tartattak a pót- és javítási vizsgálatok. Október 4-én, mint ő cs. és apost. kir. Főlségének magas neve ünnepén jelen volt a tanári testület s a tanuló ifjúság az anyateplomban tartott díszes istentiszteleten. Október 5-én a rendes előadások vették kezdetüket.

Az iskolai törvények kétszer, u. m.: október és marcius hó elején kellő magyarázat mellett olvastattak föl.

December hó 31-én hirdettettek ki az 1870/71. tanévről kifizetett pályakérdések és jutalmak; a beadandó pályamunkák határnapjául május hó 21-ke tűzetett ki.

Február hó 11-én a jobblétre szenderült nagy államférfiú, b. Eötvös József, vallás- és közoktatási magyar királyi miniszterért az anyateplomban ünnepélyes gyász istentisztelet tartott, melyben a tek. kath. egyházközség által e célra ajánlékozott gyászlobogó alatt a gymnasium tanártestülete, tanuló ifjúsága, valamint ének- és zenekara is vett részt.

Az írásbeli érettségi vizsgálatok június hó 26., 27., 28. és 30-án, a szóbeliek pedig július hó 13. és 14-én fűt. dr. Lutter Nándor, kegyes tanítórendi kormánysegéd s helyettes főigazgató elnöklete alatt tartattak meg. 37 nyilvános s 2 magántanuló közül kitüntetéssel érettnak nyilvánítottak 11, érettnak 24, visszavettettek 4, és pedig 2 három óra, félévre 2.

Az évi nyilvános vizsgálatok július hó 5-én vevén kezdetüket, ugyanazon hó 28-káig folytattattak. Magántanulók vizsgálatai július hó 29-én lőnek megtartva.

Július hó 6-án tartattott meg számos és díszes közönség részvéte mellett a nyilvános vizsgálat a szavalás-, zene- és műenektől, melynek vége felé olvastattott a pályázatok eredményéről szóló jegyzőkönyv, ugyanakkor bonttattak föl a pályadíjakat nyert tanulók jelíges levelei is.

Július hó 31-én ünnepélyes „Te Deum“ után a pályadíjak, jutalmak s az érdemsorozat kiosztásával fejeztett be az 1870/71. tanév.

III.

Vallási ügy.

A délelőtti rendes előadásokat 7 $\frac{1}{2}$ órakor sz. mise előzte meg; vasárnapokon a fél óráig tartott hitoktatást délelőtt 8 $\frac{1}{2}$ órakor sz. mise, délután 3 órakor vecsernye követte. A nyilvános istentiszteletet különösen emelték a jól szabályozott és kellő áhitattal zengedezett négyes hangú egyházi énekek.

A római kath. növendékek az év folytán ötször végeztek a sz. gyónást és ugyanannyiszor részesültek az oltári szentességben. A husvéti szent gyónást és áldozást három napi sz.

gyakorlatok előzték meg. A sz. menetekben is mindenkor áhitattal vettek részt.

A r. kath. ifjúság hittani oktatását illetőleg a felügyeleti jogot méltóságos Peitler Antal, váci püspök úr gyakorolja közvetve az erre kinevezett hittani biztos által, ki a vizsgálatokon is jelen szokott lenni. — A gör. keleti, ágost és héber vallású növendékek a hittanban saját hittanáraik által oktatattak.

IV.

Segély- és ösztöndíjak.

Örökemlékü gr. Koháry István s más nemeskeblü ifjúságbarátok bőkezűségök által örökített alapítványok kamatjaiból 20 szegényebb sorsú szorgalmas és jó viseletü tanuló kapott segélyt.

A tanév elején ugyanezen alapítványok kamatjaiból 34 frt. értékü tankönyvek osztattak ki a szegényebb tanulók közt.

Bold. eml. Hoffmann János prépost, kecskeméti lelkész ösztöndíjának részese jelenleg Bakó István, 5 oszt. tanuló.

Ő méltóságának, Peitler Antal, váci püspök úrnak ösztöndíjasa (50 forinttal) jelenleg Kabók Imre 8. oszt. tanuló.

Fektor József prépost, volt kecskeméti lelkész által alapított ösztöndíjban (24 frt. o. é.) részesül Sáfrán József 2. oszt. tanuló.

A Jettimi alapítvány tek. igazgatósága 50 forintból álló nevelési járulékból részesíti Fodor Mihály, 4. oszt. tanulót.

Mgs. Horváth Döméné urhölgy által följajánlott egy db. arany Magyar Antal, II. oszt. tanulóknak adatott át.

V.

Tanodai segédszerek és szerelvények.

A gymnasiumi könyvtár számára a „Philologiai közlöny-“ és „Tanodai lapok“-on kívül szerzettettek: „Epigrammok“, Kolmár Józseftől. — Sidow atlasa. — Titus Lucretius Carus a természetről, fordította Fábrián Gábor. — Utmutatás a testgyakorlatokhoz, Dr. Kelentől.

Ajándékozott a kecskeméti tek. kath. egyházközségtől, Heckenast Gusztáv, Hoffmann és Molnár pesti könyvkereskedő uraktól több segédtankönyv.

Az ifjusági könyvtárnak tek. Fehér Péter, reform. lyceumi tanár úr a „Corvina“ által kiadott különféle tartalmu művekből 26 füzetet volt szives ajándékozni.

b) A természettani szertár számára szerzettettek: a „Természettani táblák“, Bopptól. — A keresztmérvonasz. — Pim. — Viziránymérő. — Elefántesontgolyó márványtáblával a ruga-

nyosság kimutatására, — ugyanaz az ütközés kimutatására alkalmazva. — Suly-pontidomok. — Brahma-féle vízszajtó. — Közlekedési csövek állványon. — Készülék az oldalnyomás kimutatására. — Légnyugtani Paradoxon. — Hangtorlódási készülék. — Hangolt fapálcák állványon. — A villany székhelyét kimutató készülék. — Nikolhasáb. — Borszeszhőmérő. — Dalton készüléke a vízgőz feszerejének meghatározására. — Pléhből készült kocka fehér, fekete, fényes és homályos oldallappal.

c) A terményrajzi gyűjtemény számára ajándékozott Klingert Vilmos úrtól egy kitömött vidra, — Puliczter Ede, 2. oszt. tanulótól egy csüllör (cypraea), — Bloch Bernád, 7. oszt. tanulótól 24 db. madártojás.

d) Az érem- és pénzgyűjteményt gyarapította Kucskovics László tanár úr 50 db. ezüst és 130 db. rézpénzzel.

VI.

Az 1870-ik évben kitűzött pályakérdések.

1) Kecskemét város tek. községtanácsa által alapított Széchenyi-dijra a következő magyar történelmi pályakérdés tüzetett ki: „Adassanak elő Magyarország hanyatlásának okai Mátyás király halálától kezdve a mohácsi vészig.“ — E pályadíj elnyeréseért az alapítók akaratánál fogva csak kecskeméti születésű ifjak versenyezhettek.

A kitűzött határidőre e magyar történelmi kérdéssel foglalkozó 7 pályamű érkezett. Mivel pedig e kérdésre valamin a többiekre is elegendő mennyiséggel érkeztek a pályamunkák, azért a bíráló választmány egyelőre is dicsérelőleg nyilatkozott az ifjuságnak vállalkozó szelleméről. Ez előzmény után a történelmi művek bírálatába bocsátkozva, úgy találattott, hogy a Széchenyi-dijra (30 frt. o. é.) minden tekintetben legérdemesebb Fodor István, 7. oszt. tanulónak műve. — A pályakérdések kitűzése alkalmával a választmány mindegyik kérdésnél csakis az elsőrendű díjat határozván meg, a második és harmadrendű díjakat célszerűnek látta majd egyik majd másik fajtu művek jutalmazására olyképen fordítani, amint a művek beérkezése után egyik vagy másik szakban tetemesebb számu helyes dolgozatok találattának. S ezért, mivel a történelmi pályamunkák közt még az említetten kívül két más mű is magára vonta a figyelmet, azért azoknak a díjazása is elhatározott. Zsigmond József, k.-r. p.-n., 8. oszt. tanulónak történelmi pályaműve 2 db. arany jutalomra találattott méltónak, melyeket tek. Bagi László főbíró és tek. Balla János levéltárnok urak megajánlottak. — Továbbá tek. Kovács József főgondnok úr által megajánlott 5 forttal o. é. Kabók Imre, 7. oszt. tanulónak dolgozata díjazott. — Végre azon két történelmi dolgozat, melyek egyikének szerzője Bagi László,

7. oszt. tanuló, a másikának pedig Kókay János, 8. oszt. tanuló volt, a bíráló választmány dicsérelő elismerésében részesült.

2) A helybeli kaszinó által megajánlott díjra a következő történelmi beszély tüzetett ki: „Első Béla király“, melyre minden tanuló pályázhatott.

Május 31-kére e kérdést tárgyaló 7 mű érkezett bc, melyek közül egy pályázó a földványt hátméretű versekben, a másik pedig színmű alakjában dolgozván ki, csakis a prózában előadottakat tekinté a választmány a kérdéshez tartozóknak, miért is e két pályamű verses külalakjánál fogva egyelőre is a kötött beszédu pályakérdéshez soroztatott. Az ily módon megmaradt öt pályamű között az elsőséget a bírálók Páthty Károly, k.-r. p.-n., 8. oszt. tanuló beszélyének ítelték. E pályamű megjutalmazására a kaszinói díj fordítottatott vagyis 20 frt. o. é. — Ez elsőrendű munka mellett a választmány még két oly beszélyt talált, melyeket a megjutalmazásra érdemeseknek ítelt. E művek egyikének szerzője Lád Károly, k.-r. p.-n., 7. oszt. tanuló azon 10 o. é. forinttal jutalmaztatott, melyeket e célra ft. Horváth Cyrill, kegyes tanítórendi kormánysegéd s egyetemi tanár úr és mgs. Horváth Döme miniszteri tanácsos s országgyűlési képviselő úr átszolgáltanni sziveskedtek. — A másik beszély megjutalmazására a választmány a t. c. Tasy László úr által megajánlott 1 db. aranyat fordította. Szerzője volt Bagi László, 7. oszt. tanuló.

3) A nt. Zsiga Alajos tanár úr által megajánlott 25 forintnyi díjra a következő erkölestani pályakérdés jelöltetett ki: „Mutattassék ki a magyar írók példájából, hogy az irodalomnak az erkölcsök tanítójának kell: lenni.“ A pályadíj elnyeréseért minden tanuló versenyezhetett.

A határidőre három e nemű dolgozat érkezett be, melyek a választmány által megbíráltatván, a következő méltatásban részesítették: Páthy Károly k.-r. p.-n., 8. oszt. tanuló pályaműve alapos gondolkodásmódot tanúsítván, a választmány által a Zsigadijra érdemesített. — Ez után a pályakérdést helyesen megoldotta Merényi Lajos, k.-r. p.-n., 8. oszt. tanuló, kinek dolgozatát a választmány Fektor József, prépost által e célra följánlott két darab magyar arannyal jutalmazta.

4) Költői dolgozatul egy balladának készítése jelöltetett ki, a pályázók tetszésére hagyatván kedvök szerinti eseménynek választása a magyar történelemből. — Jutalmul a legjobb pályaműnek 10 frt. o. é. határozatott, mely összeget tek. Dr. Kocsis József és tek. Dr. Kada Endre urak ajánlottak meg. — E pályadíj elnyerhetéseért minden tanulónak szabad verseny nyitott.

A kitűzött időre 16 ballada adatott át a bíráló választmánynak, melyekhez a főnebbi megjegyzés szerint a Béla királyról szóló két verses művet maga a választmány hozzásorolván, e művek számát 18-ra emelé. E költeményeket a

választmány megbírálván, közöttök kiválóbb költői képességet ismert föl azon műben, melyet Resser József, k.-r. p.-n., 8. oszt. tanuló nyújtott be, miért is a szerzőt a fentemlített díjra érdemesnek találta. — Bugyi Pál, 7. oszt. tanuló pályaműve pedig Polák Ede, főgymnasiumi igazgató által megajánlott 5 forinttal o. é. jutalmaztatott. — Végül a bírálók dicséretét érdemelte ki Cservik József, k.-r. p.-n., 8. oszt. tanuló két balladája és Oldal János, k.-r. p.-n., 8. oszt. tanulóknak egy hasonnemű műve.

A jutalmat vagy dicséretet nem érdemelt művek jelíges levelei minden fajú pályaműveknél a pályázati szabályok értelmében fölbontatlanul hamuvá tétettek. — A tek. Farkas Gergely ügyvéd ur által megajánlott 5 o. é. forint, továbbá a t. c. Tóth László, könyvnyomdatulajdonos úr 20 frankos aranya, s a helybeli izraelita hitközségben „Oháve tóváb“ nevezet alatt létező egyesület által följánlott 10 frt. o. é. az 1871. évi pályaművek díjazására tartatott fen. Mindezen adományokért hála a tanügy és a tanuló ifjúság nemeskeblű barátainak!

VII.

Tanári kar.

1) **Polák Ede**, kegyesrendi áldozár, tiszteleti kormánytanácsnok, szépműv. és bölcsészeti tudor, a magy. kir. term. tudományi társulat rendes tagja, igazgató, tanította a természettant a 7. és 8. osztályban hetenkinti 8 órában.

2) **Kucserik Sándor**, kegyesrendi áldozár, tanította a latin nyelvet a 6., 7. és 8. osztályban hetenkinti 14 órában.

3) **Zsiga Alajos**, kegyesrendi áldozár, a 2. osztály tanára, előadta a magyar nyelvet a 2., 3. s a latin nyelvet a 2. és 4. osztályban hetenkinti 17 órában.

4) **Végh kal. József**, kegyesrendi áldozár, szépműv. és bölcsészeti tudor, az 5. oszt. főnöke, tanította a latin nyelvet az 5., a mennyiségtant a 6. s a bölcsészetet a 7. és 8. osztályban hetenkinti 16 órában.

5) **Kucskovics László**, kegyesrendi áldozár, okleveles főgymnasiumi tanár, a magy. történelmi társulat rendes tagja, a 8. oszt. főnöke s a gymnasiumi könyvtár őre, tanította a földrajzot a 3. s a történelmet a 3., 5., 6., 7. és 8. osztályban heti 18 órán át.

6) **Váry Gellérd**, kegyesrendi áldozár, okleveles főgymnasiumi tanár, hitszónok, a 7. oszt. főnöke, tanította a hittant a 4., 5., 6., 7., 8. és a görög nyelvet a 7. s 8. osztályban hetenkinti 14 órában.

7) **Schmidt Ágoston**, kegyesrendi áldozár, okleveles főgymnasiumi tanár, az országos középtanodai tanáregylet s a k. m. természettudományi társulat rendes tagja, a 4. oszt. főnöke s a természetrajzi gyűjtemények őre, tanította a német nyelvet a 3., 4., a mennyiségtant a 4., 7., 8. s a természetrajzot a 6. osztályban hetenkinti 16 órában.

8) **Kovács ev. János**, kegyesrendi áldozár, a 6. osztály főnöke s az ifjúsági könyvtár őre, tanította a magyar

nyelvet és irodalmat az 5., 6., 7., 8. és a természetrajzot az 5. osztályban hetenkinti 16 órában.

9) **Lengyel Sándor**, kegyesrendi áldozár, okleveles főgymnasiumi tanár, a 3. osztály főnöke s a természettani szer-tár őre, tanította a mennyiségtant a 3., 5., a mennyiség- és természettani földrajzot az 5., 6., a vegy- és természettant a 3. és 4. osztályban heti 18 órán át.

10) **Panek Ödön**, kegyesrendi áldozár, a magyar történelmi társulat rendes tagja, az 1. osztály tanára, tanította ugyanabban a földrajzot, szám- és nézeti mértant, a német nyelvet s irodalmat az 5., 6., 7. és 8. osztályban hetenkinti 17 órában.

11) **Páthy Károly**, kegyesrendi papnövendék, tanította a magyar nyelvet s történelmet a 4., a latin nyelvet a 3., a föld- és természetrajzot, valamint a szám- és nézeti mértant a 2. osztályban hetenkinti 19 órában.

12) **Janny László**, kegyesrendi papnövendék, hit-elemző, tanította a hittant az 1., 2., 3., a latin, magyar nyelvet s természetrajzot az 1. osztályban hetenkinti 17 órában.

13) **Grimm Rezső**, világi, tanította a rajzot a 3. és 4. osztályban hetenkinti 8, a kegyesrendi papnövendékek-nél s azon tanulóknál, kikre nézve a rajz rendkívüli tárgy volt, hetenkinti 2—2 órában.

14) **Angyal Béla**, világi, tanította a rajzot, az 1. és 2. osztályban hetenkinti 8 órában.

15) **Baumgartner János**, világi, tanította a műéneket és zenét mind a kezdőknél, mind a haladóknál hetenkinti 10 órában.

16) **Schindler Bernád**, világi, tanította a francia nyelvet a kezdőknél s haladóknál hetenkinti 4 órában.

Az olasz nyelvet szivességéből tanította Gódor Gyula, kegyesrendi papnövendék, 8. oszt. tanuló.

A szépirásban hetenkinti egy órában 2. oszt. tanulóit Páthy Károly, az 1. osztálybelieket pedig Janny László tanárok gyakorolták.

A gyorsírást hetenkinti 2 órában minden díj nélkül tanította a haladottnál Lengyel Imre, kegyesrendi papnö-

vendék, 8. oszt. tanuló, a kezdőknél pedig Kabók Imre 8. oszt. tanuló.

A tornászban hetenkinti 6 órában az igazgató vagy valamely tanár fölügyelete alatt a gymnasium tanulóit gyakorolták: Kabók Imre, Zsivkovics Lajos, 8. és Bodócs Gáspár, 6. oszt. tanulók.

VIII.

Érdemsorozati jegyek.

Az erkölcsi viselet jelzésére: példás = (kitünő), dicséretes = (jeles), jó, törvényszerű, kevésbé törvényszerű = (I.-rendű), nem törvényszerű = (II.-rendű).

A szorgalomra nézve: 1 = ernyedetlen = (kit.), 2 = kellő, 3 = hanyatló, = (I.-r.), 4 = csekély = (II.-r.), 5 = semmi = (III.-r.).

A tanulmányi előmenetelre nézve: 1 = kit., 2 = jel., 3 = jó, 4 = elégséges = (I.-r.), 5 = elégtelen = (II.-r.), 6 = semmi vagy rossz = (III.-r.).

Az általános osztályzat jegyei ezek: kitünő, jeles, I.-rendű, II.-rendű, III.-rendű. Az általános kitünő osztályzatnak legnagyobb foka: minden tárgyból kitünő, legkisebbik: csupa kitünő két jelessel. — A jelesnek legnagyobb foka csupa kitünő s egy tárgyból jó; legkisebbik: csupa jeles s egy jó. — Az első rendűnek legnagyobb foka: csupa kitünő és egy elégséges; legkisebbik: csupa elégséges. — A másodrendű: egyetlenegy elégtelen, s a harmadrendű: egyetlenegy rossz vagy semmi osztályjegyből származik.

IX.

Az érdemsorozatban előforduló rövidítések jelentménye.

G. k. v. = görög keleti vallású, ág. v. = ágostai vallású, h. v. = helvét vallású, héb. = héber, k.-r. p.-n. = kegyesrendi papnövendék, sz.-f.-r. p.-n. = szentferencsrendi papnövendék, péld. = példás, dics. = dicséretes, törv. = törvényszerű, k. törv. = kevésbé törvényszerű.

X.

A kecskeméti kegyesrendi főgymnasium ifjúságának érdemszeréni sorozata.

VIII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölcsei viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		
			Hittan	Magy. ny. és irod.-tört.	Latin ny.	Görög ny.	Német ny.	Földrajz és történelem	Mennyiségtan	Természettan	Bölcsész.	Testgyakorlat	Rajz	Művészet	
Bagi László	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	—	1
Baligó János, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	1
Bánó János	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	—
Bencsik Menyhért	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	—	2
5. Bugyi Pál	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	—
Bukna József	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	—
Dömötör János	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	—	—
Fejes Kálmán	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	—	—
Fodor István	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	—
10. Gódor Gyula, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	2	1
Gróber László	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	—	1
Hajagos Gyula	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	—
Kabók Imre	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	—	1
Kalher Elek	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	—
15. Komlósy Ferenc	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	—	—
Kopeczky József, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	2
Laczkányi Imre, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	2	1
Lád Károly, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	1	1
Lengyel Imre, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	2
20. Lengyel Vilmos	É-	rett-	ségi	vizs-	gá-	la-	tot	tet-	tek.	"	"	"	3	—	—
Lincsovsky M., sz.-f.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	—
Lovcsányi Alajos, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	1
Marecker Ferenc, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	2	1
Marszina Győző, sz.-f.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	—
25. Móczár Kálmán	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	—
Poruch Antal, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	1
Pulmann János, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	1
Reichrath József	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	—	—
Sor Ferenc, héb.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	—	—
30. Szkladányi József, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	2	1
Tóth Mihály	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	—
Turóczy Mihály	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	—
Varga József	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	—	—
Viszolaicszky István, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	1
35. Weiss Simon, héb.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	—
Závodszy Mihály, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	1
Zsivkovics Lajos	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	—

Betegesek: Kristóf Sándor, Ruff Lajos, Vécsey Bence, k.-r. p.-n. — Magántanulásra ment: Lederer Sándor, héb. — Kimaradtak: Bogyó Mihály, Szabó Ferenc. — Meghalt: Miller Ferenc.

Összesen: 44.

VII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölcsi viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		Általános sorozat
			Hittan	Magy. ny. és irod.-fört.	Latin ny.	Görög ny.	Német ny.	Földrajz és történelem	Mennyiségtan	Természettan	Bölcsészet	Testgyakorlat	Rajz	Művészet	
Agárdy Jenő	dics.	2	1	2	3	1	2	1	3	1	2	3	—	—	e-r.
Alleker Lajos, k.-r. p.-n.	dics.	2	1	1	2	1	2	1	2	1	1	—	3	1	jel.
Bartos József	dics.	3	1	2	4	2	4	2	4	2	3	3	—	—	e-r.
Bloch Bernád, héb. . .	törv.	3	3	2	4	2	2	1	4	3	4	2	—	—	e-r.
5. Brandspiegel J., k.-r. p.-n.	dics.	2	1	1	2	1	1	1	2	1	3	—	3	1	jel.
Brenner Lajos, k.-r. p.-n.	dics.	2	1	1	2	1	2	2	3	1	3	—	3	2	e-r.
Farkas Mihály	dics.	2	1	1	4	1	3	2	3	2	2	3	—	—	e-r.
Fischer Endre, k.-r. p.-n.	dics.	2	1	1	2	1	1	1	2	1	2	—	3	1	jel.
Fodor Imre	dics.	2	1	1	4	1	3	1	2	2	3	3	—	—	e-r.
10. Gótsch József, k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	—	3	1	kit.
Gróber Béla	dics.	2	1	2	3	1	3	2	3	2	2	2	—	—	e-r.
Kovalszky J., k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	3	1	kit.
Kovács Imre	dics.	2	1	2	3	1	3	1	4	2	3	1	—	—	e-r.
Lichtenegger J., k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	—	1	2	kit.
15. Mészáros Fer., k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	3	2	kit.
Molnár János, k.-r. p.-n.	dics.	2	1	1	2	1	1	1	2	1	2	—	3	1	jel.
Roch Gyula, k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	—	3	1	kit.
Weiszbarth K., k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	—	3	1	kit.

Ideiglenes alkalmazást kaptak: Ferenczy József, k.-r. p.-n., Hászlinger Ferenc, k.-r. p.-n., Tóth Gyula, k.-r. p.-n. — Kimaradtak: Csolnok Károly, Festő Gergely, Horváth László, Józsa Lajos, h. v., Marsovszky Gyula, Preszler Károly, k.-r. p.-n., Szvoboda Imre, Venecziáner Sándor. — Meghaltak: Bódogh Menyhért, Bódogh Sándor, Várnay József, k.-r. p.-n.

Összesen: 32.

VI. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erdőcsi viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		Általános sorozat
			Hittan	Magy. ny.	Latin ny.	Német ny.	Földrajz és történelem	Mennyiségtan	Természetrajz	Természet-tani földrajz	Testgyakorlat	Rajz	Művészet		
Balogh János	jó	3	1	3	3	4	1	4	2	3	2	—	—	e.-r.	
Bánó Imre	jó	3	2	3	4	4	3	4	3	5	3	—	—	m.-r.	
Berger Ignác, héb.	törv.	2	3	2	3	2	3	3	3	4	—	—	—	e.-r.	
Bodócs Gáspár	dics.	2	1	1	2	2	1	2	1	1	1	—	—	jel.	
5. Deutsch Fülöp, héb.	dics.	2	1	1	2	1	1	2	2	1	2	—	—	jel.	
Fekete István	k. törv.	5	2	4	5	5	3	6	3	5	5	—	—	h.-r.	
Fukász József	jó	2	2	2	2	2	3	2	1	1	2	—	—	jel.	
Gubicza József	törv.	2	1	2	4	3	2	2	3	4	4	—	—	e.-r.	
Gyenes László	dics.	2	1	1	2	2	1	2	1	1	2	—	—	jel.	
10. Hajagos József	jó	2	1	2	3	2	2	1	2	1	—	—	—	jel.	
Háy Zsigmond, héb.	törv.	2	2	3	2	2	2	4	1	3	2	—	—	e.-r.	
Járvas Mihály	dics.	4	1	1	3	4	1	5	2	2	3	—	—	m.-r.	
Kállay András	jó	4	1	2	4	4	2	5	3	4	4	—	—	m.-r.	
Kovács Gáspár	jó	3	1	3	4	4	3	2	2	2	2	—	—	e.-r.	
15. Id. Kovács István	törv.	2	1	2	3	2	2	2	1	1	2	—	—	jel.	
Ifj. Kovács István	jó	4	1	2	2	2	4	5	1	5	2	—	—	m.-r.	
Lipóczy István	jó	3	2	4	4	4	4	4	3	3	3	—	—	e.-r.	
Mészáros József	dics.	2	1	1	2	2	1	3	1	2	—	—	—	jel.	
Millmann József	dics.	2	1	1	3	3	1	4	1	1	1	—	—	e.-r.	
20. Nagy János	törv.	3	1	3	4	4	2	3	2	4	3	—	3	e.-r.	
Pinthér Kálmán	dics.	1	1	1	2	2	1	1	1	1	3	—	1	kit.	
Politzer Mátyás, héb.	k. törv.	3	3	4	4	4	2	3	4	2	4	—	—	e.-r.	
Schwartz Adolf, héb.	törv.	4	3	4	4	4	3	5	4	4	1	—	—	m.-r.	
Szabados János	dics.	4	1	1	3	4	1	5	3	1	2	—	—	m.-r.	
25. Szilvássy János	törv.	4	2	4	4	4	3	5	4	3	1	—	—	m.-r.	
Tóth József	törv.	5	2	4	4	5	2	6	2	3	—	—	—	h.-r.	
Tóth Lajos	dics.	3	1	1	3	4	2	4	3	3	1	—	—	e.-r.	
Vasváry Zoltán	dics.	2	1	1	2	3	1	2	1	1	3	—	—	jel.	
Vucsák Ede	törv.	5	3	5	5	5	4	6	4	4	2	—	—	h.-r.	

Kimaradtak: Bánhidy Dezső, Fényfi Kálmán, Gondi Károly, Gyapjas József. — Meghaltak: Imre István, Tóth Mihály.

Összesen: 35.

V. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölcsei viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak									Rendkívüli tantárgyak		Általános sorozat
			Hittan	Magy. ny.	Latin ny.	Német ny.	Földrajz és történelem	Természettan	Mennyiségtan	Mennyiség- és term.-tan földrajz	Testgyakorlat	Rajz	Művészet	
Augusztin Jenő, ism.	dics.	2	1	2	4	3	1	2	1	2	3	—	—	e.-r.
Ángyán Zoltán	k. törv.	4	2	4	5	5	4	4	4	4	2	—	—	m.-r.
Bajáki Elek	jó	4	2	3	4	5	2	3	4	3	2	—	3	m.-r.
Bakó István	dics.	1	1	1	1	2	1	1	1	1	4	—	—	kit.
5. Beszédes István	törv.	3	1	2	3	4	4	2	4	4	3	—	3	e.-r.
Blaskovics Gyula, ág. v.	törv.	4	2	3	5	5	3	4	5	4	1	—	—	m.-r.
Dékány Lajos	dics.	2	1	2	2	4	1	2	1	2	3	—	—	e.-r.
Domokos János	k. törv.	4	2	3	4	4	4	3	5	4	1	—	3	m.-r.
Domokos Péter	k. törv.	4	3	5	3	5	4	5	5	4	4	—	2	m.-r.
10. Eisert Gusztáv	dics.	1	1	1	1	1	1	1	3	1	3	3	3	jel.
Fehér János	dics.	2	2	2	3	4	1	2	4	2	3	—	—	e.-r.
Fejes Bertalan	dics.	1	1	1	2	3	1	1	2	2	1	—	—	jel.
Gyenes Bertalan	dics.	2	1	1	2	3	1	1	3	1	—	—	—	e.-r.
Hoblik József	jó	3	1	2	3	3	1	3	3	4	4	—	—	e.-r.
15. Hornyik József	jó	3	1	3	4	4	3	3	4	4	1	—	1	e.-r.
Illyés István	jó	3	2	4	4	4	3	4	4	3	2	—	—	e.-r.
Ivicz István	dics.	3	2	3	3	4	2	3	4	2	3	—	—	e.-r.
Juhász István, g. k. v.	dics.	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	—	—	kit.
Keserű Balázs	dics.	2	1	2	3	4	2	2	4	2	2	—	—	e.-r.
20. Kovács Pál	dics.	1	1	1	1	3	1	1	1	1	3	—	—	jel.
Kovács Sándor	törv.	4	2	4	4	5	4	3	5	4	3	—	—	m.-r.
Lázár József	törv.	4	3	4	5	5	4	4	5	3	1	—	—	m.-r.
Minke Béla	törv.	4	2	4	5	5	4	4	4	3	1	—	—	m.-r.
Misurai János	törv.	4	2	4	5	5	4	4	4	4	1	—	—	m.-r.
25. Molnár György	dics.	4	1	3	4	5	3	3	4	4	2	—	—	m.-r.
Pajduk Ferenc	jó	4	2	3	3	5	3	3	3	4	3	—	—	m.-r.
Ravasz István, ism.	jó	2	1	1	3	4	2	2	3	3	1	—	—	e.-r.
Sárkány József	dics.	1	1	2	2	2	1	1	2	2	1	—	—	jel.
Spitzer Vilmos, héb.	jó	2	2	1	2	2	1	2	1	1	3	—	—	jel.
30. Terbe Vince	k. törv.	4	2	4	4	5	4	4	5	4	4	—	—	m.-r.
Trifont János	törv.	4	2	4	4	5	4	4	5	4	1	—	3	m.-r.
Wieland József	dics.	1	1	1	1	2	1	1	1	1	4	—	—	kit.

Kimaradtak: Assinger Mór, héb., Bauer Gusztáv, héb., Dudás Gáspár, Gyöngyösi Dániel, Klein József, héb., Lusztig Lajos, héb., Selem Atila, Tarjányi Kálmán, ism.

Összesen: 40.

IV. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölsi viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak									Rend- kívüli tantárgy	Általános sorozat
			Hittan	Magy. ny.	Latin ny.	Német ny.	Tör- ténelem	Mennyi- ségstan	Ter- mészettan	Rajz	Test- gyakorlat		
Auspitz Lipót, héb.	k. törv.	2	2	4	3	2	2	2	1	4	4	—	e.-r.
Balogh Imre	törv.	3	1	4	4	4	3	4	4	4	4	1	e.-r.
Faschler Péter	jó	3	2	4	4	3	3	4	3	4	3	—	e.-r.
Fischmann József, héb.	törv.	2	1	2	2	2	1	3	2	3	4	—	jel.
5. Fleischer Márton, héb.	jó	2	2	2	2	2	1	2	2	2	3	—	jel.
Fodor Mihály	dics.	1	1	2	3	1	1	2	2	1	1	1	jel.
Fürj Pál	törv.	4	2	4	5	3	3	2	4	3	4	—	m. r.
Goldberger Sándor, héb.	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	4	—	kit.
Hévizi János	jó	2	1	2	4	3	2	3	2	1	2	1	e.-r.
10. Janky Antal	k. törv.	4	2	5	5	2	4	4	4	4	2	—	m.-r.
Kasztner Ferenc	dics.	1	1	2	2	1	2	1	1	2	—	1	jel.
Kerekes Gábor	dics.	2	1	2	3	3	2	3	1	2	2	—	e.-r.
Klein Mór, héb.	törv.	2	1	2	2	2	1	3	2	4	4	—	jel.
Kocsis József	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	4	—	kit.
15. Kohn Adolf, héb.	törv.	2	2	2	2	2	1	2	1	2	—	—	jel.
Lénárt Mihály	törv.	4	2	4	5	4	2	4	4	3	3	—	m.-r.
Nagy Lajos, ág. v.	törv.	3	1	4	4	4	3	4	2	3	3	1	e.-r.
Pacsu Leó	jó	2	1	2	4	2	2	2	1	1	3	1	e.-r.
Révay György	jó	2	1	1	3	2	1	2	1	2	1	—	jel.
20. Scheiner Ferenc, héb.	jó	2	3	3	1	2	2	2	3	4	4	—	e.-r.
Spieler Ignác, héb.	jó	2	2	1	4	2	1	2	1	4	4	—	e.-r.
Sztarek József	törv.	3	2	4	4	3	3	4	4	4	4	—	e.-r.
Tóth István	törv.	2	1	4	4	3	3	3	3	3	2	1	e.-r.
Tóth László	dics.	2	1	1	4	1	1	2	1	3	1	—	e.-r.
25. Tóth Mihály	jó	2	1	3	3	3	3	4	3	3	—	—	e.-r.
Ulrich Anzelm	törv.	2	1	4	4	3	3	3	4	4	4	—	e.-r.

Kimaradtak: Csáky Ferenc, Fürst Mór, héb., Kerekes László, Kohn Lajos, héb.

Összesen: 30.

III. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölcsei viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Rend-kivüli tantárgy	Általános sorozat
			Hittan	Magy. ny.	Latin ny.	Német ny.	Földrajz	Tör-ténelem	Mennyi-ségtan	Ter-mészettan	Rajz	Test-gyakorlat		
Augusztin Miklós	törv.	3	1	2	3	1	1	1	4	3	4	3	—	e.-r.
Bába Ferenc	k. törv.	4	2	5	4	4	4	3	4	2	4	4	—	m.-r.
Bajáki Ferenc	k. törv.	4	1	4	5	4	4	1	4	3	4	1	1	m.-r.
Banó Imre	törv.	3	1	3	4	4	4	3	4	3	3	3	—	e.-r.
5. Bánfy Ferenc	dics.	2	1	3	2	2	1	1	3	1	3	3	—	e.-r.
Őicskei Vilmos	törv.	3	3	4	4	4	4	3	4	4	3	2	—	e.-r.
Biró János	jó	3	1	2	3	2	1	1	4	1	3	3	—	e.-r.
Bontó Gergely	dics.	2	1	1	3	2	1	1	3	2	3	3	—	e.-r.
Búzás János	k. törv.	3	1	1	3	2	1	1	4	2	3	2	1	e.-r.
10. Dékány László	dics.	2	1	2	3	2	1	1	2	1	3	2	1	jel.
Fekete Mihály	törv.	3	2	2	4	3	4	3	3	1	4	2	—	e.-r.
Gál Mihály	törv.	5	2	4	6	3	3	2	3	2	3	2	—	h.-r.
Gassich József, ism.	k. törv.	4	3	4	5	4	3	4	5	3	4	4	4	m.-r.
Gótsch Antal	jó	3	1	2	4	3	3	3	4	3	2	4	1	e.-r.
15. Hatvani András	dics.	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	3	—	kit.
Horesik Lázár	törv.	3	1	2	4	3	3	4	4	2	3	1	—	e.-r.
Kada István	k. törv.	4	3	3	4	4	3	4	5	4	4	4	1	m.-r.
Kasztner Ede	törv.	3	1	2	4	3	2	3	4	1	1	1	1	e.-r.
Kocsis Ferenc	dics.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	3	—	kit.
20. Kravszki József	jó	2	2	2	3	1	1	1	3	1	1	3	—	e.-r.
Kressák Lajos, ág. v.	k. törv.	4	2	5	4	4	2	2	4	4	3	3	—	m.-r.
Kún János	dics.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	3	1	—	kit.
Lipóczy Ferenc	törv.	3	2	3	4	3	4	3	4	3	2	3	—	e.-r.
Ország Péter	jó	3	2	4	4	4	3	2	4	3	2	4	—	e.-r.
25. Persay Gyula	dics.	3	1	2	4	3	3	3	4	1	2	4	—	e.-r.
Rajzinger József	dics.	3	3	3	4	4	4	3	4	4	3	4	—	e.-r.
Rosenfeld János, héb.	törv.	3	3	3	4	3	3	3	4	4	3	4	—	e.-r.
Sánta Imre	törv.	3	2	3	4	4	4	3	4	4	4	4	—	e.-r.
Schéda György	törv.	3	2	4	3	3	3	2	3	4	3	3	1	e.-r.
30. Szekeres Ferenc	törv.	3	2	4	4	3	3	1	4	2	3	2	—	e.-r.
Szirmák Béla	jó	3	1	4	4	3	3	2	4	3	4	2	—	e.-r.
Szóke Ágoston	törv.	4	2	4	4	4	3	1	5	3	1	1	—	m.-r.
Tajcsek Ferenc	dics.	3	1	2	4	3	1	2	4	1	3	3	—	e.-r.
Wallenfels Ferenc	dics.	2	1	2	3	2	3	2	3	2	3	3	—	e.-r.
35. Weiss Gábor, héb.	törv.	3	2	2	4	3	1	1	4	2	3	3	—	e.-r.
Wielnberger Antal	dics.	2	1	2	2	2	2	1	3	1	1	—	1	jel.

Kimaradtak: Horváth Pál, Kanyó Ferenc, ism., Virág Ferenc.

Összesen: 39.

II. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erdőkezi viselkedés	Szorgalom	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgy	Általános sorozat
			Hittan	Magy. ny.	Latin ny.	Földrajz	Számítan és mézleti mértan	Ter-mászetrajz	Rajz	Test-gyakorlat		
Balanyi István	dics.	2	1	2	2	1	2	2	3	4	2	jel.
Balássy Károly	jó	2	2	2	2	2	2	2	4	4	2	jel.
Bánó József	törv.	3	3	3	4	2	4	3	3	3	3	e.-r.
Basa László	jó	2	1	1	1	1	3	2	1	4	—	jel.
5. Berente István	törv.	4	3	4	5	3	4	4	4	4	1	m.-r.
Bódog György	k. törv.	4	4	4	4	5	4	5	4	3	3	m.-r.
Czapik Gyula, ism.	k. törv.	3	3	4	4	4	4	3	3	2	—	e.-r.
Gyenes Ferenc	jó	2	1	2	3	2	4	2	3	2	—	e.-r.
Hajagos Elek	dics.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	kit.
10. Illés László	jó	2	1	2	2	1	1	2	2	4	—	jel.
Kiriák János, g. k. v.	törv.	4	3	5	4	5	5	5	4	3	—	m.-r.
Kovács József	törv.	3	2	3	2	4	3	4	1	4	—	e.-r.
Koválik Rudolf	k. törv.	5	4	4	4	4	5	6	5	3	—	h.-r.
Kubinyi Andor	törv.	3	4	4	4	3	4	3	3	4	—	e.-r.
15. Lehotay Mihály	jó	2	1	2	3	1	3	1	1	4	—	e.-r.
Machleid Gyula	dics.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	kit.
Magyar Antal	dics.	1	1	1	1	1	1	2	1	3	—	kit.
Makay Győző	jó	2	2	3	3	2	3	2	4	4	—	e.-r.
Makay Zoltán	törv.	3	2	4	4	2	4	2	4	4	—	e.-r.
20. Ortner János	k. törv.	3	4	4	4	4	4	4	1	2	—	e.-r.
Paksi Gergely	jó	2	1	2	3	1	2	1	2	4	2	jel.
Papp László	törv.	4	1	5	5	5	4	4	3	4	—	m.-r.
Pulitzer Ede, héb.	törv.	2	3	2	3	3	2	2	2	1	—	e.-r.
Rabcsányi István	jó	1	1	1	1	1	1	1	3	2	2	kit.
25. Sáfrán József	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	4	—	kit.
Sipos Károly	törv.	2	2	2	2	1	3	2	4	2	—	jel.
Schwartz Lajos, héb.	törv.	3	3	4	4	3	4	3	4	3	—	e.-r.
Szabó János	dics.	2	1	2	3	1	2	1	4	3	2	jel.
Szent-Gályi Béla	dics.	2	1	2	2	1	2	1	3	—	2	jel.
30. Tóth Gergely	jó	2	1	2	2	2	2	1	1	2	—	jel.
Tóth Géza	jó	3	3	4	3	2	3	3	4	1	2	e.-r.
Veisz Sámuel, héb.	dics.	2	2	1	1	3	2	2	4	—	—	jel.
Veszeloyszky Gyula	k. törv.	2	1	2	2	1	3	3	2	—	1	e.-r.

Kimaradtak: Fodor István, Ress János, Steiner Endre, héb.

Összesen: 36.

I. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölcsi viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak								Rend- kívüli tantárgy	Általános sorozat
			Hittan	Magy. ny.	Latin ny.	Földrajz	Számítan és nézleti mértan	Ter- mészetrajz	Rajz	Test- gyakorlat		
Árva Sándor	dics.	2	2	3	3	4	3	3	3	3	2	e-r.
Blaskovics Antal	dics.	3	2	3	4	4	4	3	2	2	1	e-r.
Bódogh Mihály, ism.	dics.	2	1	1	2	3	1	4	1	—	jel.	
Braun Pál, héb.	törv.	3	3	3	4	4	3	4	4	—	e-r.	
5. Caizer Sándor, ág. v.	jó	3	2	3	3	4	4	3	1	3	—	e-r.
Csász Péter	jó	4	3	4	5	5	5	3	4	—	—	m-r.
Csulyok Béla	dics.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	—	kit.
Dékány Menyhért	dics.	3	1	4	4	4	4	3	4	3	—	e-r.
Erdődi János	törv.	5	3	5	5	6	6	4	3	3	—	h-r.
10. Farkas Kálmán	törv.	5	3	5	6	5	5	4	4	1	2	h-r.
Fiala János	jó	3	3	3	4	4	4	4	3	3	1	e-r.
Fodor Ferenc	jó	3	3	3	4	2	3	4	4	1	—	e-r.
Halassy Béla	törv.	2	1	2	1	2	2	2	3	2	—	jel.
Járvás József	dics.	1	1	1	1	1	1	1	3	3	—	kit.
15. Jeszenszky Ignác	törv.	3	1	2	3	4	4	1	4	3	2	e-r.
Klingert Béla	jó	5	3	5	6	6	6	4	4	1	—	h-r.
Kovács Antal	dics.	2	1	3	3	3	4	2	2	2	1	e-r.
Kovács Menyhért, ism.	törv.	3	1	4	2	4	4	3	4	1	—	e-r.
Kronstein József, héb.	jó	2	2	2	1	4	2	2	3	—	—	e-r.
20. Múhr István	jó	3	1	3	4	4	4	2	4	4	2	e-r.
Pásthy József	dics.	2	1	3	3	3	4	2	3	4	1	e-r.
Sándor János	törv.	5	2	6	6	5	6	4	5	4	4	h-r.
Sánta Lajos	jó	2	1	3	3	3	4	3	4	4	—	e-r.
Sántha Albert, ág. v.	törv.	5	—	4	5	5	6	4	4	3	4	h-r.
25. Schindler Béla, héb.	k. törv.	5	3	4	2	5	5	6	4	4	—	h-r.
Szabó Ferenc	jó	3	4	4	4	4	4	4	3	4	1	e-r.
Szabó Károly	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2	kit.
Szűcs Lajos	jó	3	1	1	2	3	4	1	3	2	1	e-r.
Tóth Lajos	jó	4	1	4	5	5	5	3	3	1	2	m-r.
30. Tóth Mihály	dics.	2	2	2	2	2	3	1	1	2	1	jel.
Valter György	jó	5	4	5	6	4	6	4	6	—	3	h-r.
Zsigmond Károly	törv.	5	4	6	6	5	6	4	4	3	3	h-r.

Kimaradtak: Balla Döme, Balla István, Csáky László, Csillag István, Kardos István, Kovács Fer., Kovács Márk, Marsa László, Michalecz Endre, ism., Szabó Józs., Tóth György, Venetianer Ad., héb.

Összesen: 44.

Francia nyelvet tanultak:

V. oszt. Blaskovics Gyula jó, Juhász István, Wieland József kit.

IV. oszt. Kocsis József kit.

II. oszt. Machleid Gyula jel.

I. oszt. Schindler Gyula kit. előmenetellel.

Olasz nyelvet tanultak:

VII. oszt. Roch Gyula, k.-r. p.-n. kit.

VI. oszt. Bodócs Gáspár kit.

IV. oszt. Kohn Adolf kit.

III. oszt. Hatvani András jel. előmenetellel.

Gyorsírást tanultak:

VIII. oszt. Weiss Simon kit.

VII. oszt. Brandspiegel József, k.-r. p.-n., Brenner Lajos, k.-r. p.-n., Gótsch József, k.-r. p.-n., Gröber Béla, Kovács Imre, Kovalszky József, k.-r. p.-n., Lichtenegger József, k.-r. p.-n., Mészáros Ferenc, k.-r. p.-n., Weiszbart Károly, k.-r. p.-n. kit.

VI. oszt. Bodócs Gáspár, Deutsch Fülöp kit., Kovács Gáspár jel., id. Kovács István, Lipóczy István, Pintér Kál-

mán, Tóth Lajos kit. — V. oszt. Juhász István, Dékány Lajos kit.

IV. oszt. Faschler Péter jel., Goldberger Sándor, Kasztner Ferenc, Kerekes Gábor, Kocsis József, Nagy Lajos kit., Révay György jel., Tóth László kit.

II. oszt. Machleid Gyula jel. előmenetellel.

Zenét tanultak:

VIII. oszt. Bagi László, Baligó János. k.-r. p.-n. kit., Gröber László, Kabók Imre jel., Kalner Elek, Lackányi Imre, k.-r. p.-n. Szkladányi József, k.-r. p.-n. kit.

VII. oszt. Gótsch József, k.-r. p.-n., Weiszbart Károly, k.-r. p.-n. kit.

VI. oszt. Pintér Kálmán kit.

V. oszt. Hornyik József, Trifont János jel.

IV. oszt. Kocsis József kit.

III. oszt. Kada István, Kasztner Ede, Scheda György kit.

II. oszt. Machleid Gyula kit.

I. oszt. Blaskovics Antal kit., Fiala János, Jeszenszky Ignác, Mühr István jel., Szücs Lajos kit. előmenetellel.

A tanuló ifjúság összes száma: 300.

XI.**Statistikai kimutatás.**

Osztály	Az 1870/71. tanévre fölvétettek						A tanév végéig megmaradt tanulók												Észrevételek
	Év közben			Az év végéig maradt			Vallás szerént				Nemzetiség szerént				Előmenetel szerént				
	az előbbi osztályból	mint ismétlők	összesen	kimaradt	meghalt	Az év végéig maradt	r. k.	g. k.	ág. vall.	izr.	magy.	kitűnő	jeles.	I.-rendű	II.-rendű	III.-rendű	vizsgálat nélkül maradt	összesen	
I.	41	3	44	12	—	32	26	—	2	4	32	3	3	16	2	8	—	32	A tanuló ifjúság száma 186 ⁸ / ₉ -ben . 333. 186 ⁹ / ₇₀ -ben . 344. 18 ⁷⁰ / ₇₁ -ben . 300.
II.	35	1	36	3	—	33	29	1	—	3	33	5	10	13	4	1	—	33	
III.	37	2	39	3	—	36	33	—	1	2	36	3	2	24	6	1	—	36	
IV.	30	—	30	4	—	26	17	—	1	8	26	2	8	13	3	—	—	26	
V.	37	3	40	2	—	38	31	1	1	5	38	3	5	11	13	—	6	38	
VI.	35	—	35	2	2	31	26	—	—	5	31	1	8	10	7	3	2	31	
VII.	30	2	32	11	3	18	17	—	—	1	18	6	4	8	—	—	—	18	
VIII.	44	—	44	6	1	37	35	—	—	2	37	3	10	24	—	—	—	37	
Összesen:	289	11	300	43	6	251	214	2	5	30	251	26	50	119	35	13	8	251	

XII.

Figyelmeztetés.

A jövő tanév október hó 1-jén veendi kezdetét. A nyilvános tanulók szabályszerű felvétele szeptember 28., 29. és 30-án s október havának három első napján történik.

Az 1869/0 évi april hó 4-ről 6020. sz. a. kelt vallás- s közoktatási magy. kir. magas miniszteri intézménynek folytán: a gymnasium első osztályába szabályszerűen csak a 9-ik évet betöltött, vagy idősb növendék vétethetik fel.

Az ismeretek mértékére nézve kívántatik: hogy értel-

mes és folyékony olvasásban; nyelvtanból, az alaktan főbb részeinek az egyszerű, bővített és összetett mondatok ismeretében, feltűnő hibák nélküli, jól olvasható dictandó írásban; a tizes számrendszer tudásában ezerig, a négy alapműveletben egész és közönséges törtszámokkal — a felvételi vizsgálaton biztosságot és alaposágot tanúsítson.

A felvételi vizsgálat minden a gymnasium első osztályába felveendő ifjúra nézve kivétel nélkül kötelező.

Kelt a kecskeméti kegyes tanítórendi főgymnasiumban 1871. évi július hó 31-én.

Polák Ede s. k.,
igazgató.